

Chorizo och champondongo på svenska och engelska

En komparativ studie av utomspråkliga
kulturella referenser i översatt skönlitteratur

Sofi Linde Kaul

Tolk- och översättarinstitutet

Masteruppsats i översättningsvetenskap, 30 hp

Masterprogram i översättningsvetenskap (120 hp)

Höstterminen 2011

Handledare: Birgitta Englund Dimitrova

Examinator: Cecilia Wadensjö

English title: Chorizo and Champondongo in Swedish and English, a comparative
study of extralinguistic culturebound references

Stockholms
universitet

Chorizo och champandongo på svenska och engelska

En komparativ studie av utomspråkliga kulturella referenser i översatt skönlitteratur

Sofi Linde Kaul

Sammanfattning

Föreliggande uppsats är en komparativ studie av svenska och engelska måltexter från latinamerikanska skönlitterära källtexter på spanska. Syftet är att undersöka skillnader i fråga om val av översättningsstrategier. Undersökning av måltexterna kompletteras med studier utifrån ett makroperspektiv där samhälle och kultur som omger måltexterna står i fokus. Relationer mellan käll-, och målkulturer anses kunna påverka hur normer för översättning mellan språken ser ut. Resultatet visar att en skillnad mellan måltexterna är att de svenska texterna i högre grad använder målspråksorienterade översättningsstrategier än de engelska översättningarna. Båda målspråken använder överlag mer mål-, än källspråksorienterade strategier i det studerade materialet.

Nyckelord

Utomspråkliga kulturella referenser, översättning, översättningsstrategier, källspråksorientering, målspråksorientering, polysystemteori, spanska, engelska, svenska

Abstract

The present thesis is a comparative study of Swedish and English translations of Spanish Latin American fiction. The aim is to investigate differences between the two target languages when it comes to choices of translation strategies. In addition to the comparison of texts, the culture and society surrounding those are also studied. This macro perspective seeks to find out how the society and cultural relations have affected the norms for translation between the languages. The analysis shows a difference between the target texts in the strategies that they use. The Swedish target texts use target language oriented translation strategies to a higher extent than the English texts. Both the languages use more target language oriented strategies than source language oriented strategies.

Keywords

Extralinguistic cultural references (ECR), translation, translation strategies, source language orientation, target language orientation, polysystem theory, Spanish, English, Swedish

1 Inledning	2
2 Teoretiska ramar.....	3
2.1 Latinamerikansk skönlitteratur	3
2.1.1 Spanskspråkig litteratur i USA	4
2.1.2 Latinamerikansk översatt litteratur i USA	5
2.1.3 Latinamerikansk litteratur i Sverige	6
2.2 Kulturperspektiv på översättning	7
2.2.1 Utomspråkliga kulturella referenser	9
2.3 Andra perspektiv på översättning	14
2.3.1 Polysystemteorin.....	14
2.3.2 Makro- eller mikrofokus	18
2.4 Översättningsstrategier	18
2.4.1 Översättningsstrategier för UKR	19
3 Frågeställningar.....	22
4 Metod och material	22
4.1 Pedersens strategier	23
4.1.1 Målspråksorientering eller källspråksorientering	25
4.2 Material.....	26
4.2.1 Andarnas hus	27
4.2.2 Kärlek het som chili.....	28
4.2.3 Mitt namn är Luz.....	28
4.2.4 Landet i mitt hjärta	29
5 Resultat och analys.....	30
5.1 Urvalsprocess för UKR.....	30
5.2 Kategorisering av UKR	32
5.3 Klassificeringen av översättningsstrategier	32
5.3.1 Osäkra fall.....	33
5.3.2 Svagheter och styrkor i modellen	35
5.3.3 Svagheter och styrkor i utförandet	35
5.4 Utfall	36

5.4.1 Målspråks- och källspråksorientering	36
5.4.2 Närhet mellan Mexiko och USA	39
5.4.3 Tidiga och sena romaner	40
5.4.4 Enligt kategoriseringarna	41
6 Diskussion.....	44
7 Sammanfattning och slutsatser.....	46
Litteraturförteckning	

Tabellförteckning

Tabell 1: Strategianvändningen uppdelat i käll- och målspråksorienterade strategier, angivet i procent.....	37
Tabell 2: Strategianvändningen i fallande ordning enligt frekvens, angivet i procent.....	38
Tabell 3: Sammanställning av användningen av käll-, respektive målspråksorienterade strategier, angivet i procent.....	38
Tabell 4: Engelska översättningens strategianvändning i <i>Kärlek het som chili</i> jämfört med övriga romaner, uppdelat i käll-, och målspråksorienterade strategier och angivet i procent.....	39
Tabell 5: Jämförelse av strategianvändningen mellan tidiga och sena romaner av, angivet i procent.....	40
Tabell 6: Jämförelse av strategianvändningen mellan tidiga och sena romaner, uppdelat i käll-, och målspråksorienterade strategier och angivet i procent.....	41
Tabell 7: Kategoriseringarna av UKR.....	42
Tabell 8: Strategianvändningen enligt kategoriseringarna av UKR.....	43

Figurförteckning

Figur 1: Pedersens strategier enligt käll-, och målspråksorientering.....	26
---	----

1 Inledning

Under masterutbildningen i översättningsvetenskap har jag kommit i kontakt med olika typer av normer för översättning. Normerna varierar beroende på genre och texttyp och målgrupp för översättningen. Under en kurs läste vi Lindqvists avhandling (2002) om hur hög-, respektive lågprestigelitteratur har översatts till svenska. Hon visar där att praxis skiljer sig beroende på litteraturens uppfattade status. Normerna påverkar översättandet, men olika faktorer i samhälle och kultur är med och skapar normerna från början. Samhället påverkar också vad och vem och vilka språk som översätts. Under utbildningen handlade det om att lära sig praxis och normer för översättning till svenska, men jag blev intresserad av att undersöka hur dessa kan skilja sig i översättning till ett större språk, t.ex. engelska. Ett tydligt sätt att se skillnader i hur man översatt är att undersöka vilka översättningsstrategier som använts. Jag bestämde mig därför för att jämföra engelska och svenska måltexter av samma källtext, för att kunna jämföra översättningsstrategier för respektive målspråk.

Det övergripande syftet med studien är att se om översättningsstrategier skiljer sig åt i översättningar till svenska och engelska från samma källspråk och källtext. För att tydligt se översättarnas medvetna eller omedvetna ställningstaganden i översättningarna har jag valt att fokusera på något som ofta anses orsaka svårigheter i översättandet, nämligen kulturspecifika begrepp. Genom att studera begrepp som är specifika för källkulturen blir materialet direkt kopplat till den kulturella aspekten av översättning. En kärnfråga i studien är hur översättare från två skilda målkulturer behandlar sådant som är okänt för deras respektive målgrupper. Underordnade syften med studien (så som att studera käll-, och målspråksorientering, skillnader mellan tidiga och sena romaner och studera hur geografisk närhet påverkar strategierna specificeras i frågeställningarna (kapitel 3).

En liknande studie som denna har tidigare gjorts av Enkvist (1991). Hon jämförde engelska, svenska och franska översättningar av Mario Vargas Llosas romaner (skrivna på spanska). Mitt mål är att välja texter från flera författare och flera olika länder i Latinamerika för att se om man kan se några trender i hur den spanska litteraturen därifrån översatts till svenska respektive engelska. Eftersom Enkvists studie var begränsad till en författare får den här undersökningen möjlighet att pröva om andra författare översätts på liknande sätt.

Uppsatsen inleds med en översiktlig genomgång av latinamerikansk skönlitteratur från ungefär den tidsepok som utgör studiens material (åttioalet till tvåtusenålet), och sedan dess översättning till svenska och engelska. Därefter behandlas kulturperspektiv på översättning och då specifikt utomspråkliga kulturella referenser (UKR), som utgör studiens korpus. Perspektivet på översättning vidgas sedan genom den mer övergripande polysystemteorin. Här förklaras översättning ur ett globalt perspektiv där översatt litteratur ställs i relation till annan litteratur och i relation till litteratur inom andra litterära system. Det globala perspektivet ger en tydligare bild av översättning utanför textens mikrofokus och ger en bredare förståelse för sammanhanget översättningar skapas i. När både mikro- och makrofokus på översättning introducerats övergår studien i det som analysen bygger på, översättningsstrategier. Strategier behandlas först generellt för att sedan gå vidare till strategier för kulturspecifika begrepp. Efter frågeställningarna specificeras metoden, som är tagen

från Pedersens modell för klassificering av översättningsstrategier för UKR. Innan resultat presenteras och analyseras ges en kort genomgång av det litterära materialet som ligger till grund för studiens korpus. Arbetet avslutas med en diskussion om studiens utfall.

2 Teoretiska ramar

I det här kapitlet redogörs för den latinamerikanska skönlitteraturens genombrott internationellt och hur den spridits och översatts i världen (2.1). Översättning undersöks ifrån olika perspektiv. I avsnitt 2.2 studeras kulturens påverkan på översättning och i 2.3 syn på översättning utifrån polysystemteorin. I avsnitt 2.3 redogörs också för skillnaden mellan makro-, respektive mikroperspektiv. Avsnitt 2.4 går igenom strategier för översättning och vilka som lämpar sig för översättning av kulturella referenser.

2.1 Latinamerikansk skönlitteratur

Föreliggande studie intar ett kontextuellt perspektiv med fokus på käll- och målkulturer. Översättningar av utomspråkliga kulturella referenser i svenska och engelska måltexter av samma latinamerikanska källtexter jämförs. Intentionen är att fastställa översättningarnas mål- eller källspråksorientering. Förhållandet mellan källkulturen och de båda målkulturerna är därför viktiga att ta med i beräkningen. Min uppfattning är att kultur och kulturella relationer påverkar översättarens arbete och attityd till källtexterna. Relationerna mellan de olika litterära systemen inom käll- och målkulturerna påverkar också vad som översätts och hur. Därför följer nu en presentation av latinamerikansk skönlitteratur (från sextiotalet och framåt eftersom denna tid är mest aktuell för vårt material) och hur och när den blivit översatt till svenska och engelska. Fokus ligger på att lägga en grund för att bättre kunna förstå de val av mål-, eller källspråksorientering som lyser igenom i måltexterna och som studeras i analysen av materialet. För vidare motivering av val av material se avsnitt 4.2.

Den latinamerikanska litteraturen hade sin boom på sextiotalet. Författare som Gabriel García Márquez, Carlos Fuentes, Julio Cortazar och Mario Vargas Llosa slog igenom då i Europa och USA. Framförallt var det ett förlag i Barcelona, Seix Barral, som mitt under Francotiden började intressera sig för latinamerikansk litteratur. Den legendariska agenten Carmen Balcells tog sig an författare som García Márquez, Vargas Llosa och Carlos Fuentes. Fem av de författare hon representerade har idag fått nobelpriset och alla har fått stor spridning i den spansktalande, men även i övriga världen (Johansson, 1990: 9–14).

Av Stenvångs redogörelse för latinamerikansk litteratur (2003) kan man utläsa att sjuttioalets diktaturer i Latinamerika tvingade många kulturpersonligheter att fly. De flydde till olika länder runt om i världen. Genom dessa och andra latinamerikanska flyktingar ökade intresset för latinamerikansk kultur och man började översätta mer spansk litteratur från Latinamerika till andra språk. Framförallt översattes dock en liten klick av redan kända författare.

Av de åtta latinamerikaner som fått nobelpriset i litteratur är endast en (Gabriela Mistral 1945) kvinna. Av de tjugo argentinska författare som finns översatta till svenska (med hela romaner) är endast tre kvinnor. Under åttiotalet och framåt finns däremot en mycket högre representation av

kvinnor i den översatta litteraturen (Stenvång, 2003: 18). Den kvinnliga boomen kom med Isabel Allende i början av åttiotalet då hon slog igenom med *Andarnas hus*. Även Allende representerades av Carmen Balcells i Barcelona och fick tack vare henne snabbt stor spridning världen över (Johansson, 1990: 61). Spanien har betytt mycket för utgivningar av latinamerikansk litteratur och för spridningen i Europa och USA, där den största köpkraften har funnits.

Susan Bassett (1990a: 4-5) skriver om de kvinnliga författarna att de är mer inspirerade av surrealism än de tidigare männens magiska realism. De är inte rädda för att använda ett starkt språk som betonar och gör upp med våld och misär. Stenvång (2003: 18) skriver att de ”experimenterar djärvt” och ”lyfter ofta fram kvinnors speciella situation som hustrur/mödrar/älskarinnor i samhällen som starkt domineras av patriarkaliska mönster och värderingar”. Teman som abort, mord, våldtäkt och tortyr är vanligt förekommande i den absurda och skrämmande värld som målas upp. Kvinnor kämpar för överlevnad i en mansdominerad och orättvis värld, samtidigt som de hoppas på något bättre. Erkännandet av våldet som skett är ett steg mot friheten (Bassett, 1990a: 3-6). En talande titel till ett arbete om kvinnliga latinamerikanska författare är Monserrat Ordoñez *One hundred years of unread writing* (1990), en anspelning på Gabriel García Márquez välkända roman (*Hundra år av ensamhet*) som fått stor spridning internationellt. Lyckligtvis har kvinnliga författare fortsatt att öka sina publiceringar sedan nittiotalet.

Den här studien tar sin utgångspunkt i latinamerikansk litteratur som är skriven på spanska. Utifrån det är det viktigt att nämna att spanskan från början var ett språk man översatte *från* i Latinamerika. Översättning gjordes från spanska till de indianspråk som de flesta av befolkningen talade. Spanskan är ett språk som överförts från Europa till Latinamerika och som inte från början var modersmål för innevanarna där. Det växte sedan fram som en del av den latinamerikanska identiteten med blandningen av arvet från Spanien och indiankulturerna. Denna blandkultur som idag är den dominerande i Latinamerika kallas ofta för mestiskultur, vilket står för blandningen mellan det europeiska, indianska och amerikanska (Munday, 2008b: 51). Indianspråken finns kvar som en skugga i den latinamerikanska spanskan och vissa av språken pratas fortfarande av stora delar av befolkningarna i t.ex. Bolivia, Guatemala och Peru. Det översattes däremot knappt någonting över huvud taget från indianspråken. I stort sett all översättning av latinamerikansk litteratur till andra språk har skett från den spanska latinamerikanska litteraturen (Munday, 2008b: 50).

2.1.1 Spanskspråkig litteratur i USA

Johansson (1990: 65–66) menar att USA ända sedan spanjorerna anlände med conquistadorer och missionärer på 1500-talet, har haft en spansktalande befolkning och en egen utgivning av spanskspråkig litteratur. Ett av de första verken som utgavs på spanska var *Historia de la nueva Mexico* (New Mexikos historia) som kom ut 1610. Det område i sydvästra USA som gränsar till Mexiko styrdes först av spanjorer, sedan av mexikaner. I kriget mellan Mexiko och USA 1848 förlorade Mexiko halva sitt territorium till USA. I de delarna fanns de många spansktalande som då över en natt gick från att vara mexikaner till att bli amerikaner (Johansson, 1990: 66). De är också dessa delar i sydvästra USA (New Mexiko, Arizona, Texas, Kalifornien, Colorado och Nevada) som den spanskspråkiga *chicanolitteraturen* ser som sitt ursprung och hemland. Det finns nu också fler och fler spansktalande amerikanska författare som är första, andra och tredje generationens (eller längre tillbaka) invandrare med rötter i Latinamerika (Johansson, 1990: 66–67). Det har på senare år blivit mer och mer vanligt för dessa att blanda engelska och spanska och denna blandning har blivit ett signum för dagens *chicanolitteratur*. I USA finns idag cirka 29 miljoner människor

med spanska som modersmål, vilket kan jämföras med Spanien som har cirka 30 miljoner. Hela 15 procent av befolkningen i USA behärskar spanskan. De enda länder i världen som har större spansktalande befolkning än USA och Spanien är Mexiko (100 miljoner), Colombia (43 miljoner) och Argentina (38 miljoner) (Nationalencyklopedin, 2011).

USA:s geografiska närhet till Latinamerika och speciellt till Mexiko, tillsammans med den stora gruppen invandrade latinamerikaner i USA har gett upphov till kulturmöten mellan det angloamerikanska och det latinamerikanska. Många latinamerikanska författare har varit tvungna att fly sina hemländer under diktaturer och har då för en kortare period, eller för gott bosatt sig i USA. Bland de som utvandrat på detta sätt finns Isabel Allende, María Luisa Bombal, José Donoso (Stenvång, 2003: 89–90). Av alla latinamerikanska författare som omnämns i Stenvångs översikt (2003) har majoriteten av dem levt perioder utomlands, främst i Spanien eller USA. Eftersom det är lättare att bli publicerad i Europa och USA än i Latinamerika beror troligen överrepresentationen av utvandrade latinamerikaner i den översatta litteraturen på att de i sina nya hemländer lättare kunnat publicera sina verk än i sina latinamerikanska hemländer.

2.1.2 Latinamerikansk översatt litteratur i USA

Det multikulturella samhället i USA har en historia av flerspråkighet, kulturmöten och översättning sedan århundraden tillbaka. Eftersom spanskan tillsammans med många andra språk från början hade en naturlig plats i samhället har språkmöten och översättningar vuxit och intagit olika skepnader under olika tider. Språk som navajo, dakota och apache blandades med europeiska, afrikanska, asiatiska och latinamerikanska språk. När engelskan började dominera översattes det mest i en riktning; från engelskan till de övriga språken (Gentzler, 2008: 10–13).

Närheten till Latinamerika och den naturliga kopplingen till spanska språket genom den egna spansktalande befolkningen gjorde USA till ett självklart land för utgivning av latinamerikansk litteratur, både på spanska och översatt till engelska. Till engelska har det dock knappt översatts något alls från indianspråken i Syd- och Nordamerika. Det som översatts till engelska har nästan uteslutande varit spansk, portugisisk och fransk litteratur (Munday, 2008b: 50).

Innan trettiotalet hade det endast översatts ett fåtal verk från Latinamerika till engelska. De första verken som översattes handlade ofta om politiska frågor så som Sydamerikas syn på Nordamerika (ex. Rodós roman *Ariel*) eller om deras frigörelser (ex. Azuelas roman *The Underdogs* om mexikanska revolutionen). Få förlag vågade ta sig an latinamerikansk litteratur, men förlaget Knopf, drivet av makarna Alfred och Blanche Knopf var ett av de första. De gav ut flera serier med latinamerikansk litteratur och skiftade under andra världskriget sin fokus från europeisk till latinamerikansk litteratur (Munday, 2008b: 51–53).

Fram till femtiotalet var det huvudsakligen två översättare som översatte latinamerikansk litteratur till de nordamerikanska förlagen, Samuel Putnam och Harriet de Onís. De influerade också till stor del vad som skulle översättas genom sina resor i Latinamerika och genom sina rapporter om den latinamerikanska litteraturen. Knopf publicerade mest verk relaterade till antropologi och sociologi medan en annan utgivare, Waldo Frank, mest valde litteratur som accentuerade det exotiska och regionala med Latinamerika. Det var arbetet från några få entusiaster som hjälpte de nordamerikanska läsarna att lära känna Latinamerika, och urvalet var starkt färgat av dessa entusiasternas intressen (Munday, 2008b: 50–53).

Översättaren Harriet de Onís och hennes son Juan de Onís skrev artiklar om latinamerikansk litteratur och framförallt om brasiliansk litteratur som var deras stora intresse. Under sextioalet var brasilianaren Jose Amado den latinamerikan som publicerats mest på engelska. Under den latinamerikanska boomen under samma tid började en större variation av författare att översättas till engelska. Både bland de som publicerats långt tidigare på spanska och bland de nya författarna. Detta gav läsarna i USA det falska intrycket att alla dessa författare (inklusive Borges) ingick i boomen, när flera av dem tillhörde en annan litterär generation (Munday, 2008b: 53–54).

Efter boomen översattes det mer från Latinamerika, men det var fortfarande få författare som översattes. Det var de som blivit kända i boomen och några till. En stark vilja i form av den spanska agenten Carmen Balcells hade stort inflytande över vilka som publicerades och översattes. Stark marknadsföring sattes in för några få utvalda. Föreningen Americas Society med Alfred Knopf och Rodman Rockefeller sponsrade med hjälp av Ford Foundation och Rockefeller Foundation många utgivningar och översättningar av latinamerikansk litteratur. De förde också samman översättare, kritiker och författare för att göra listor på det som var värt att översätta. Organisationen sätter fart på utgivningarna av latinamerikansk litteratur och närmast institutionaliserade processerna för det (Munday, 2008b: 55–57).

Utän Americas Society som publicerade mindre serier med en typ av smalare skönlitteratur och större serier med skönlitteratur som gick hem mer hos de nordamerikanska läsarna, hade kanske aldrig mycket av den mer och mer socialistiska politiska latinamerikanska litteraturen givits ut på engelska. De engelska översättningarna publicerades först i USA och fram till åttiotalet köpte förlag i Storbritannien in de amerikanska översättningarna för att publicera i Europa (Munday, 2008b: 56–61).

De senaste årtiondena har migranter från Latinamerika mer och mer befolkat USA och skönlitteraturen börjar spegla den blandkultur av det latinamerikanska och spanska och det angloamerikanska, som nu finns där. Första, andra och tredje generationens invandrare skriver antingen på engelska eller på spanska eller genom att blanda de två språken. De beskriver ibland en ”latinokultur” som utspelar sig i USA och ibland om hemlandet. En större skara av nordamerikanska läsare kan identifiera sig med denna kultur och med detta språk (Munday, 2008b: 62). Blandspråket har på senare tid blivit känt som ”Spanglish” (Merriam-Webster, 2011).

Det uppskattas att man i USA talar ungefär 150 olika språk som modersmål. Spanskan är, förutom engelskan, det största. En femtedel av alla innevånare i USA pratar ett annat språk än engelskan som modersmål (Gentzler, 2008: 8). Trots att samhället har varit och är beroende av översättning för att fungera väl har den akademiskt sätt inte tillskrivits hög status. Själva yrkesutövandet har inte heller dragit till sig något stort erkännande. Bedömningar av arbetet går ofta ut på att se hur bra det ”flyter” på engelska (Venuti, 2008: 7).

2.1.3 Latinamerikansk litteratur i Sverige

I Sverige gjorde förlaget Nordan en stor insats för översättning av latinamerikansk litteratur under sjuttio och åttiotalet. Förlaget grundades av uruguayanska flyktingar som varit aktiva inom litteraturbranschen i Uruguay och som fortsatte sin verksamhet i Sverige. Under diktaturens tid flyttade många kulturpersonligheter från Latinamerika. Men litteraturproduktionen stannade inte av för det. Man fortsatte ofta att producera och flyttade även hem igen när det politiska läget förändrats. Så skedde även med flera av medarbetarna på Nordan (Johansson, 1990: 72; Stenvång 2003: 18). Från diktaturens tid finns en egen genre som man kallar diktatorsromanen (Stenvång,

2003: 18). Bland de författare som varit eller är bosatta i Sverige finner vi Herbert Abimorad, Nelson Marra och Juan Carlos Piñeyro från Uruguay och Sergio Stuparich, Jesús Ortega och Rubén Aguilera från Chile (Stenvång, 2003: 86, 103, 108, 175, 181, 184).

Det är tydligt att representationen av politiska flyktingar från dessa länder har påverkat översättningen i positiv riktning. I och med att de levtt och verkat i Sverige har de också i större utsträckning blivit översatta till svenska. Om man räknar efter i Stenvångs redogörelse från 2003 ser man att de länder som det översatts mest från till svenska är Brasilien, Argentina, Chile och Uruguay, i nämnd ordning. De länderna i Latinamerika som producerar mest skönlitteratur är Argentina, Mexiko och Brasilien (Johansson, 1990).

Det publiceras en liten del litteratur på engelska och spanska i Sverige. De flesta titlarna utges i akademiska sammanhang. På spanska publiceras mellan 20-120 titlar per år och på engelska över 1700 (Kungliga biblioteket, 2009).

2.2 Kulturperspektiv på översättning

När man talar om översättning kan det vara på sin plats att definiera vad man egentligen menar med begreppet. Lingvisten Roman Jakobson var tidig med att göra skillnad på översättning inom språk och mellan språk och mellan verbala och icke verbala yttringar och tecken. Den typ av översättning han kallar *interlingual translation* eller *translation proper* och som definieras som ”an interpretation of verbal signs by means of some other language”(Jakobson, 1959/2000: 114) är den som menas i det här arbetet när det talas om översättning.

Forskningen inom översättning har tagit olika form genom åren. Ingo skriver om översättning som en vetenskap där det råder teoripluralism (Ingo, 2007: 11). Olika teorier betonar olika sidor av översättning och belyser olika perspektiv. Det traditionellt lingvistiska och textlingvistiska perspektivet, som bland annat Jakobson stod för, har fått ge plats åt sociolingvistiska och kulturella perspektiv. Forskningen har också gått ifrån att vara preskriptiv till att bli deskriptiv och explikativ (Ingo, 2007: 12). En framstående forskare, Gideon Toury, har uttryckt det såhär:

[B]eing a translator cannot be reduced to the mere generation of utterances which would be considered ”translations” within any of these disciplines. Translation activities should rather be regarded as having a cultural significance (1978/2000: 198).

Vi kan utan överdrift säga att Toury står för ett kulturperspektiv på översättning.

Samma år som Toury skrev om den nya inriktningen mot kulturella studier inom översättning, skrev även Itamar Even-Zohar om översättningens betydelse i forskningen om litteraturens och kulturers förhållanden till varandra. I *The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem* sätter han översättningar i relation till målkulturen. Even-Zohar menar att målkulturens normer definierar vad som ska översättas till målspråket. Målkulturens normer påverkar även vilken strategi översättaren sedan väljer i översättningen (Even-Zohar 1978/2000).

Under nittioalet svängde studier i översättning ordentligt och intog ett mer kulturellt perspektiv. År 1990 kom Bassnet och Lefevere ut med boken *Translation, History and Culture* där de understryker översättningens betydelse för kulturella yttringar. Det är också dessa två som myntar uttrycket *the cultural turn* för att beskriva periodens byte av fokus från lingvistik och textanalys till översättning som redskap att bygga kultur (Gentzler, 2008: 1). Edwin Gentzler beskriver att man under den här tiden började studera regeringar, universitet och förlag för att se hur de utnyttjade översättning som

ett sätt att manipulera och påverka kulturen. Bassnet och Lefevere kommer ut med en andra bok, *Constructing Cultures*, åtta år efter den första och hävdar nu att kulturstudier har skiftat mot översättning så att översättning har blivit central för studier i kultur. De kallar detta *the translation turn* (Gentzler, 2008: 1). Även om Gentzler menar att detta var ett något överdrivet antagande, håller han med om att kultur har haft en central roll både inom översättningsstudier och som eget ämne. På samma sätt har översättning fått en betydande roll inom kulturstudier och även funnit ökat intresse som eget ämne sedan denna tid. Med globaliseringen och ökade internationella kontakter upptäckte fler översättningens lämplighet för manipulation av budskap. Gentzler menar att det upptäcktes ett visst utrymme inom definitionen av vad en översättning är eller bör vara, som tillät viss anpassning av budskapet efter egna intressen (2008: 2).

Forskning har bevisat att översättning historiskt sett följt olika trender och påverkats av politiska händelser. Man har valt att översätta olika texter och på olika sätt, beroende på det kulturella och politiska klimatet som för tillfället råder i käll- och målkulturen. Gunilla Anderman beskriver i introduktionen till boken *Voices in Translation, Bridging Cultural Divides* (2007) om just detta. Istället för att använda Schleiermachers begrepp om att föra författaren mot läsaren, skriver hon om olika sätt att tona ned det som är främmande för målkulturen. Liknande observationer har gjorts av författarna i Jeremy Munday's volym *Translation as Intervention* (2007b). De olika kapitlen påvisar hur politiska och historiska skeden påverkat översättningens utformning. Till exempel skriver Rita Kothari om hur engelskan blivit ett sätt för de mindre gynnade minoriteterna i Indien att få högre status på sin litteratur. Genom att översätta den till engelska kan de få ett annat erkännande än tidigare (Munday, 2007a: xii). Liu Yameng lyfter också fram översättningens effekt på minoritetsgrupper. Han intar ett nord-syd perspektiv och menar att teorier som utarbetats i norr inte alltid går att tillämpa i söder. Han kritiserar även *foreignization* som en strategi för att översätta minoritetslitteratur eftersom det kan ytterligare distansera eller bibehålla distansen minoriteten har till övriga samhället (Munday, 2007a: xiii).

Ett exempel på politiskt betingad inblandning i översättning kommer från Francesca Billiani, som påvisar hur utgivare i Italien under fyrtio- till sjuttioalet medvetet valde texter för översättning i enlighet med den politiska situationen och samtidigt påverkade översättarstrategier för att få fram en text efter deras egen agenda (Munday, 2007a: xv). I förordet till Gentzlers bok skriver Susan Bassnett om översättningens sociokulturella och psykologiska betydelse genom åren. Bassnett konstaterar att översättning är del av ett kulturellt och socialt arv och att vi måste förstå översättning idag genom dess historiska betydelse (2008). Det är tydligt att översättningens kulturella och politiska betydelse är ett område som intresserar många forskare idag.

Vad det gäller kulturstudier inom latinamerikansk litteratur har flera översiktliga verk givits ut. Jeremy Munday (2008) ägnar det andra kapitlet av sin bok *Style and Ideology in Translation, Latin American Writing in English* åt makroperspektivet i studier av översättning från Latinamerika. Han visar där hur det språkregister som används av översättaren kan användas för att förmedla målkulturens ideologiska preferenser och anpassa budskap till målkulturen. Hela boken tar upp exempel på hur översättningar av latinamerikansk litteratur anpassats och påverkats av kultur, politik, normer och ideologi.

Venuti skriver i *The Translator's Invisibility* (2008) ur ett historiskt perspektiv om hur litteratur översatt till engelska i USA har anpassats till den dominerande angloamerikanska kulturen. Översättarens *invisibility* eller osynlighet beror på översättarens sätt att anpassa texten till målkulturen. Sedan nittioalet har dock strategierna ibland visat på en mer källspråksorienterad strategi, även om de målspråksorienterade fortfarande är norm (2008: 121).

2.2.1 Utomspråkliga kulturella referenser

Något som ofta dyker upp i sammanhang med kulturfokus på översättning är kulturella ord, eller *cultural words* som Newmark kallar det (2003). Han gör en skillnad mellan kulturspecifikt språk och universellt språk: "I distinguish 'cultural' from 'universal' and 'personal' language." (2003: 94). Universella ord är sådant som förekommer i alla språk, som att *dö*, *leva* och *simma*. Kulturella ord är sådant som ofta orsakar problem i översättning om det inte finns en kulturell överlappning mellan källkultur och målkultur (ibid.). Newmarks exempel på kulturella ord är t.ex. *monsoon* och *tagliatelle* som inte förekommer i alla kulturer. Översättningsproblemen beror till stor del av källkulturens och målkulturens lingvistiska och kulturella avstånd eller närhet. Hanteringen av problemen kommer delvis också att bero därav.

I den kulturella och makro-orienterade kontexten som ligger till grund för studier av kulturspecifika begrepp ingår studier med fokus mellan språk, kultur och översättning. Leppihalme undersöker i en av dessa studier allusioner. Allusion är enligt Nationalencyklopedin (2011) en "anspelning, hänvisning". Hennes definition av allusion vidgas till något som kan ha en ursprunglig eller modifierad form och som kan bestå av egennamn med implicita betydelser. Leppihalme menar att "[a]llusions are a type of culture-bound or culture-specific translation problem" (1994: 3). Studien av allusioner visar att kulturspecifika problem inte är ovanliga även mellan två så förhållandevis besläktade västerländska kulturer som den finska och den nordamerikanska. Vid dessa typer av översättningsproblem måste de tilltänkta måltexträslarnas kulturella förståelse och kunskaper tas med i beräkningen. Detta gör dem till aktiva delar i skapandet av måltexträslarna menar Leppihalme (1994: 4-5).

En annan skandinavisk studie som betonar ännu mer det kulturspecifika kommer ifrån Svane (2002). Hon studerar kulturspecifika referentiella uttryck och betonar särskilt att orden hon studerat ska referera till något kulturspecifikt i verkligheten. Hon delar in kulturspecifika uttryck i tre beståndsdelar eller nivåer: ordet, referensen och verkligheten. Kahan (2009) skriver i sin magisteruppsats att hon föredrar en kombination av Svanes kulturspecifika referentiella uttryck och Newmarks *cultural words*. Därför väljer hon termen kulturspecifika begrepp för sin studie (2009: 7) som är en ganska välanvänd term för ord som är typiska för en kultur och som kan orsaka översättningsproblem, men som i de flesta fall saknar klar definition.

Pedersen utgår ifrån Leppihalmes kulturspecifika översättningsproblem och Svanes kulturspecifika referentiella uttryck och pratar om *Translation Crisis Points* (2007a: 90). Enligt Pedersens egen erfarenhet som undertextare och enligt tidigare studier (Nedergaard-Larsen, Leppihalme) utgör kulturspecifika begrepp en stor del av dessa översättningsproblem (2007a: 91). Han specificerar ytterligare Svanes kulturspecifika referentiella uttryck men skiljer sig från Svane och Leppihalme genom att välja "extralinguistic" (utomspråkliga) referenser (Pedersen, 2007a: 91). Mia Steinholtz (2007) använder Pedersens begrepp i sin magisteruppsats och översätter hans *Extralinguistic Culturebound References* till *utomspråkliga kulturellrelaterade referenser* (UKR) (Steinholtz, 2007: 12). Eftersom Pedersen i 2007b ändrar sitt begrepp till *Extralinguistic Cultural References* och den här uppsatsen främst följer Pedersens modell från 2007b och inte från 2007a, används även här begreppet från 2007b men i svensk översättning. Eftersom en google-sökning visar att *kulturreferenser* är ett mindre vedertaget uttryck och mindre förekommande än *kulturella referenser* valde jag att översätta *Extralinguistic Cultural References* till *utomspråkliga kulturella referenser*. Steinholtz förkortning UKR går då fortfarande att använda och definitionen av begreppen är också densamma.

2.2.1.1 Definition och avgränsning

Denna uppsats följer Pedersens modell för klassificering av översättningsstrategier. Pedersens strategier inriktar sig på det som han kallar *Extralinguistic Cultural References* (utomspråkliga kulturella referenser, UKR). (I Pedersen 2007a kallas dessa för *Extralinguistic Culture-bound References* och i Pedersen 2007b heter det *Extralinguistic Cultural References*, med definitionen är densamma.) Det är Pedersens definition av UKR som används i den här uppsatsen. Dessa skiljer sig från inomspråkliga kulturellerade referenser, som är idiom, ordspråk, slang och dialekter.

Pedersen definierar UKR som något relaterat till realia eller kultur, men som inte har tydlig språklig anknytning utan som refererar till något specifikt i källkulturen. Begreppen är av sådan kulturell karaktär att du inte automatiskt lär dig dem genom att lära dig språket i fråga (Pedersen, 2007a: 91, 2007b: 2). Exempel på UKR är referenser till platser, människor, institutioner, vanor och mat. Det finns naturligtvis ett problem med att säga att något är *utomspråkligt* eftersom allt som benämns och talas om görs så med hjälp av språk och ord. Pedersen tar också upp detta och menar att samma problem finns med begreppet *kulturellerat* eftersom man kan argumentera för att allt är kulturellerat och allt är inomspråkligt beroende på vilken definition man har av kultur och språk (Pedersen, 2007a: 94-96). Pedersen (2007a: 96) förklarar därför UKR vidare: "It is thus only when the referent is in some way cultural, i.e. only accessible through encyclopaedic knowledge of a certain culture, that an ECR is at hand." Med sig själv som exempel förklarar Pedersen att en person kan ha goda kunskaper i ett språk t.ex. engelska, utan att för den skull ha goda kunskaper om en kultur där språket talas ex. Nya Zeeland (ibid.). Till hjälp i urvalsprocessen av UKR föreslår Pedersen att man kan ställa sig följande fråga: "Is the linguistic expression in itself transparent enough to enable someone to access its referent without cultural knowledge?" (2007b: 96).

Det är ovan nämnda fråga jag har använt mig av när jag gått igenom materialet för att hitta UKR. Ett problem med detta är att jag möjligen inte är rätt person att bedöma detta för de båda målkulturerna. Till viss del skulle det kunna vara så att jag är så pass bekant med kulturerna i åtminstone Argentina och Chile att jag inte ser vissa begrepp som UKR eftersom de verkar för bekanta för mig. Det kan också vara så att jag missar en del UKR eftersom jag inte förstår vad det språkliga uttrycket egentligen står för i kulturen. I vissa fall har det varit så att jag reagerat på uttrycket först när jag läst måltexterna och sett hur översättarna har tolkat källtexten.

I Pedersens spår har jag valt att endast analysera monokulturella UKR. Detta innebär att begreppen inte ska ingå i någon av de båda målkulturernas naturliga kulturella kännedom. Det ska vara specifikt just för den latinamerikanska kulturen (källkulturen) och inte finnas i den svenska eller angloamerikanska. Detta är särskilt viktigt att ta hänsyn till i romanen som utspelar sig i Mexiko eftersom det finns många överlappande kulturella referenser vad det gäller personer och platser i den angloamerikanska och den mexikanska kulturen. UKR som *rancho* på spanska finns även i den angloamerikanska kulturens *ranch*, eller geografiska platser som San Antonio, Texas, som har fått sina namn av spanska missionärer och erövrare. Just Texas och de övriga sydvästra delarna av USA tillhörde tidigare Mexiko och kan räknas som naturlig kulturell kännedom både för mexikaner och för amerikaner (se avsnittet om latinamerikansk litteratur 2.1). UKR som överlappar på detta sätt mellan käll- och målkulturer (s.k. transkulturella UKR) inkluderas inte i studien.

De UKR som inkluderas ska också vara från "verkliga världen", och inte endast förekomma i texten i fråga. Egennamn, namn på platser och personer är bara inkluderade i studien om de refererar till ett begrepp som redan är känt i källkulturen. Ett fingerat namn i en roman som inte har någon betydelse utanför romanens ramar klassas därför inte som en UKR. En fiktiv karaktär som är känd sedan tidigare i källkulturen och som det refereras till i källtexten är däremot en UKR enligt

Pedersens kriterier (2007a: 105-108). Karaktären *Doña Elena* från *Kärlek het som chili* räknas därför till exempel inte till materialet, men staden *Piedras Negras* som existerar både i romanen och i verkligheten (ligger i Mexiko) räknas dit. (Piedras Negras är en liten stad i Mexiko som jag inte anser tillhör den angloamerikanska läsarens referensramar, därför anser jag den vara monokulturell.)

2.2.1.2 Kategorier för UKR

Newmark delar upp kulturella ord i olika kategorier: (1) ekologi (2) materiell kultur (3) social kultur (4) organisationer, traditioner, aktiviteter, tillvägagångssätt och koncept (5) gester och vanor (2003: 95; övers. till svenska Kahan, 2009: 6). Leppihalms avhandling (1994) om allusioner som *cultural bumps* i översättning gör också en viss tematisk kategorisering. Samtidigt menar hon att en alltför skarp gräns aldrig kan dras mellan olika typer av allusioner eftersom kontexten gör varje exempel unikt (1994: 28). Allusioner är ett kulturspecifikt fenomen i de fall då de refererar till något som är specifikt för källkulturen. De förutsätter intertextualitet genom referens till något som förekommer i kulturen. Newmarks *cultural words* skiljer sig från Leppihalms allusioner på det sättet att de inte förutsätter intertextualitet. Uppdelningen som Leppihalme gör innehåller bland annat tematiska, humoristiska, karaktärsbyggande, interpersonella allusioner (1994: i).

Pedersens (2007a: 109) kategorisering av UKR speglar till stor del den typ av material han analyserat i sin avhandling. Han har gjort sin uppdelning utifrån de mest förekommande kategorierna av UKR i materialet. Pedersens kategorier är: (1) weights and measures (2) proper names (3) professional titles (4) food and beverages (5) literature (6) government (7) entertainment (8) education (9) sports (10) currency (11) technical material (12) other. Pedersen påpekar att han inte byggt upp någon generell taxonomi utan bara gjort en kategorisering som passar syftet med hans studie.

Julia Davidsson (2010: 12) som också har använd Pedersens modell har delat upp sina UKR i (1) geografiskt namn (2) annat namn och (3) övriga. Detta beror på att hennes material till stor del bestod av namn. Den strategi som var vanligast i Davidssons material var överlägset *överföring*, (341 av totalt 450 UKR översattes med *överföring*) följt av *direkt översättning* (43st) och *specificering* (31st). Kahan (2009: 19) har delat in sina UKR i (1) mat och dryck (2) social kultur (3) samhällsorganisation (4) gester, vanor och traditioner (5) transportmedel (6) växter (7) landskap (8) geografiska egennamn. Hon har visat att användningen av de olika strategierna varierar stort mellan kategorierna (Kahan, 2009: 18-32).

Precis som i föregående kategoriseringar (Davidsson, 2010; Kahan, 2009; Pedersen, 2007a) har jag byggt mina på de UKR som är mest förekommande i mitt material. De fyra romaner jag valt att analysera innehåller många referenser till mat, politik, historiska händelser och personer. *Kärlek het som chili* av mexikanska författaren Laura Esquivel innehåller mycket referenser till mat. Varje kapitel börjar med ett recept som lagas och kommenteras i samband med bokens handling i det kapitlet. *Andarnas hus* av Isabel Allende från Chile, innehåller mycket referenser till personer, historiska händelser, politik och regering eftersom den följer en familj i Chile under hela nittonhundratalet fram till revolutionen 1973. Liknande referenser finns i den andra boken av Isabel Allende *Landet i mitt hjärta* som är en självbiografisk berättelse som går igenom ungefär samma skeende. I Elsa Osorios roman *Mitt namn är Luz* finns liknande politiska referenser och referenser till diktaturen i Argentina under sjuttioalet.

De kategoriseringar jag valt för denna studie är: mat och dryck, saker, hem, titlar, politisk aktivism, folkgrupp, religion, stadsplanering, institutioner, namn (med underkategorier) och samhälle. Det var väldigt svårt att välja kategorier och jag har ändrat dem ett antal gånger. De olika romanerna handlar om vitt skilda saker och består av olika typer av UKR.

Mat och dryck tillhör den tydligaste och mest lättklassificerade gruppen. Två av referenserna från denna grupp återfinns i studiens titel, *chorizo* (ung. paprikakorv) och *champandogo* (namnet på en typisk mexikansk maträtt). De kommer båda från *Kärlek het som chili*.

Hem handlar om naturliga beståndsdelar av ett hem eller en gård. Inte saker och redskap utan det som tillhör själva uppbyggnaden av ett hus och dess omgivning. Exempel på detta är *huerto* (ung. köksträdgård), *bodega* (ung. vinkällare, jordkällare) och *patio* (ung. innergård, gårdsplan).

Titlar handlar framförallt om militärtitlar och titlar inom politik och samhällsuppbyggnad. Religiösa titlar har hamnat inom kategorin *religion*. *Comandantes* (ung. juntaledare), *el compañero Presidente* (ung. kamrat presidenten) och *coronel* (ung. överste), är exempel ur denna kategori.

Politisk aktivism handlar speciellt om referenser ur *Mitt namn är Luz* där handlingen utspelar sig under diktaturens Argentina. Kategorin innehåller ord från motståndsrörelsen och dess kamp mot militären. Begrepp som *traidores de la patria* (ung. fosterlandsförrädare), *salvoconductos* (ung. utresedokument), *las abuelas* (en referens till den organisation mormödrar som förlorat sina barnbarn under diktaturen i Argentina och som protesterade varje vecka på torget), *centros clandestinos* (ung. hemliga fångläger) ingår i denna kategori.

Folkgrupp är precis vad det låter som, en kategorisering som innehåller olika folkgrupper. Här finns delvis sådant som kommer från slang som *yankee* och *gringo*, som används för västerlänningar eller nordamerikaner, och faktiska folkgrupper som de indianska ursprungsbefolkningarna *kikapú*, *araucano*, och *mapuche*.

Religion innefattar olika begrepp som har med religion att göra, och då speciellt den katolska tron som är vanligast i Latinamerika. Det kan vara böner som *el rosario*, eller olika organisationer inom kyrkan så som *Opus Dei*, *Legionarios de Cristo*, eller traditioner och högtider som *Mez de María* (Marias månad) och *Jueves Santo* (ung. skärtorsdagen).

Stadsplanering är en kategori som innefattar saker som ingår i en vanlig stads utbud av butiker och tjänster. Här återfinns referenser som *plaza* (ung. torg), *pastelería* (ung. konditori), *confitería* (ung. konditori) eller *taberna* (som är något av en lokal krog).

Institutioner syftar till sådant som är institutionaliserade delar av samhället. Det kan t.ex. vara universitet (*Belgrano*, *UBA*, *la Facultad*) eller något som tillhör domstolsväsendet (*ir a un juez*, *estudio jurídico*).

Namn är den enda kategorin som har underkategorier. Dessa är geografiska namn (*Piedras Negras*, *Trujillo*) eller namn på personer (*Neruda*, *Papa Doc*) eller namn på konstnärliga verk såsom litteratur, konst eller musik (*El Mercurio*, *Paula*, *El himno de Alegría*) eller övriga namn på t.ex. hotell, partier, eller tävlingar (*Miss Chile*, *Claridge*, *Campo de Mayo*).

Föremål, låter väldigt generellt men det som menas här är materiella saker och ting. Det kan vara något som används i hemmet eller i samhället i stort. Hjälpmedel, redskap, transportmedel och kläder ingår i denna kategori. Köksredskap som *comal* (ung. stekplåt), *molcajete* (ung. stenmortel) och *orza* (ung. lerkruka) ingår i denna kategori.

Samhälle syftar till sådant som på ett naturligt sätt är en del av det latinamerikanska samhället men som inte handlar om saker eller någon av de tidigare nämnda kategorierna. Man kan också säga att jag genom att använda *samhälle* som en egen kategori kunde undvika att ha en *övrigt*. Kanske kan några exempel hjälpa till att klargöra vad denna generella kategori egentligen innehåller. *Libras*, var tidigare det mått som användes för vägning av mindre varor i Mexiko. Det tillhör samhället där (eller tillhörde) och hamnade därför i denna kategori. Adjektivet *prehispánica* benämner något som fanns innan kolonialtiden, innan spanjorerna och är en del av samhällets identitet och historia. Därför ingår även historiska begrepp som dessa i kategorin *samhälle* (från början hade jag en kategori för *historia* men det var för få begrepp som ingick där för att motivera en egen kategori). *Dote*, som är en typ av hemgift som var vanlig tidigare i Latinamerika ingår också i denna kategori. Sammanfattningsvis utgör *samhälle* en blandning av samhällsrelaterade begrepp som annars skulle fått ingå i en *övrigt*-kategori.

2.2.1.3 UKR för att studera översättningsstrategier

Den här uppsatsen undersöker vilka översättningsstrategier kultur och samhälle i USA och Sverige föredrar för latinamerikansk skönlitteratur. Det är mycket troligt att översättare influeras av den kultur som är dominerande i målspråket och att översättningar kommer att anpassas till det samhälle som läsarna lever i. För att se om det finns några tydliga drag i översättning till de olika språken studeras olika författare och olika översättare. Huvuddragen som studeras är målspråksorientering och källspråksorientering i översättningsstrategier. Förhoppningen är att därigenom se hur öppna de två målkulturerna är för de latinamerikanska texterna. Därför kan det vara lämpligt att istället för att studera utdrag ur texterna eller slumpade stycken, studera något som utgör kärnan av källkulturen och som inte är lika knutet till de språkliga frågorna. Spanska är ett romanskt språk och engelska och svenska är germanska språk. Vissa språkliga skillnader och uttrycksätt finns säkerligen som har mer med det lingvistiska att göra.

Förutom att studera måltexter har uppsatsen också som mål att titta på makrokontexten och det kulturella. Generella normer är mer i studiens intresse än särskilda översättares stil eller strategier. Ett bra sätt att studera detta är att välja flera texter och ett urval av begrepp som är lättöverskådliga för jämförelse. Kulturspecifika begrepp utgör kärnan i det som är främmande för målkulturen men känt för källkulturen. Med denna bakgrund kan det anses lämpligt att utifrån studiens syften undersöka kulturspecifika begrepp. Pedersens definition av utomspråkliga kulturella referenser är sedan ett naturligt val eftersom de syftar till att utesluta de språkliga uttrycken och fokuserar på de uttryck som har en tydlig referens i källkulturen. Pedersen själv valde att studera UKR eftersom de utgör ett Translation Crisis Point där översättaren måste göra mer medvetna val och där stil och normer skiner igenom extra mycket (2007a: 89-92). Dessutom finns flera föregående studier som använt Pedersens definition av UKR och även använt hans klassificering av översättningsstrategier och som funnit den väl fungerande för att studera målspråksorientering och källspråksorientering (Davidsson 2010; Kahan 2009; Steinholtz 2007). Detta bekräftar ytterligare Pedersens modell som lämplig för mina ändamål.

2.3 Andra perspektiv på översättning

2.3.1 Polysystemteorin

Even-Zohars teori om litterära system som interagerar med varandra kallas polysystemteorin. Denna är influerad av rysk formalism, men vidareutvecklades av Even-Zohar (Lindqvist, 2002: 24–26). I den nya versionen är översättning och översatt litteratur en del i det litterära systemet, som tidigare beskrivit litteratur i allmänhet. Polysystemteorin ringar in olika litterära system och deras interaktion med varandra. Nationella normer står i relation till normer i andra länder och inom andra litterära system. Därför kan man alltid tolka varför något översätts och hur det översätts i relation till polysystemet det tillhör. Om en viss genre prioriteras betyder det troligen att det tillhör systemets kanon, som är den goda litteraturen i systemets centrum (Even-Zohar, 1978/2000; Lindqvist, 2002: 25–26). Översatta verk kan antingen stärka den kanon av litteratur som är systemets centrum, eller utmana den för att presentera en ny typ av litteratur. Den översatta litteraturen kan alltså finnas både i periferin och i centrum av systemet. Det är målkulturens litterära system som bestämmer vad som ska översättas och hur anser Even-Zohar (1978/2000: 193). Han uttrycker det såhär:

It is clear that the very principles of selecting the works to be translated are determined by the situation governing the (home) polysystem: the texts are chosen according to their compatibility with the new approaches and the supposedly innovatory role they may assume within the target literature (1978/2000: 193).

På så sätt kan den översatta litteraturen få en konserverande effekt eftersom den i någon mån uppfyller målkulturens normer för vad som är tillräckligt intressant för att översättas.

Even-Zohar menar att den översatta litteraturen har en framträdande uppgift i tre skeenden: (1) när det litterära systemet är ungt och håller på att formas, (2) när en typ av litteratur är perifer eller svag i jämförelse till större system eller (3) när det uppstår förändringar, kriser eller litterära vakuum inom systemet (1978/2000: 192). Han förklarar vidare (1978/2000: 193–196) att översatt litteratur ibland kan stå för det som är nytt och innovativt inom ett system och i andra fall användas för att bevara tidigare normer som egentligen den innovativa genren i systemet redan lämnat. Den kan alltså användas på flera sätt. I perifera polysystem (som är svaga i förhållande till andra system) kan det finnas mer översatt litteratur. Den översatta litteraturen har då också troligen en mer central roll. Detta beror på att svaga system ibland har svårare att producera nya trender och vara innovativa inom alla områden. Ofta har små nationer eller små språkgrupper perifera system. Genom de olika positioner systemen intar i ett större polysystem skapas hierarkiska relationer mellan de olika systemen. Starka system kan ta nya idéer från periferin av sitt eget system medan svaga system är mer beroende av översättning eller import från andra system.

Starka system är t.ex. det franska systemet som har en framstående position i Europas polysystem. Inom det franska systemet har översatt litteratur en förhållandevis perifer roll. Det engelska systemet (eller det angloamerikanska som Even-Zohar kallar det) har en liknande roll i världslitteraturen som det franska i Europa. Inom de ryska, tyska och skandinaviska systemen har översatt litteratur en starkare roll (Even-Zohar, 1978/2000: 196). Enligt Even-Zohars version av polysystemteorin påverkar den översatta litteraturens position inom systemet översättarna när de översätter. Om den översatta litteraturen har en stark position och står för något innovativt är det troligt att översättaren tar stor hänsyn till källtexten och källkulturen. Har den översatta litteraturen istället en perifer roll som förstärker den centrala ”egna” litteraturen är det möjligt att översättaren

följer målspråkets normer och konventioner hellre än källspråkets (1978/2000: 196). Det är detta Yvonne Lindqvist har tagit fasta på i sin jämförelse av översättningar från det som anses vara högkvalitativ och lågkvalitativ litteratur (2002). Hennes arbete bekräftar det som Even-Zohars teori föreslagit, nämligen att översättningar av högkvalitativ litteratur tar större hänsyn till källtextens form och innehåll än översättningar av lågkvalitativ litteratur.

Om det litterära systemet översättaren arbetar i ger större vikt till en viss litteratur eller en viss författare kommer detta att påverka översättarens arbete med texten. Han eller hon kommer att låta en text som anses ha hög prestige att lysa igenom mer i måltexten än en text som anses ha låg prestige. Beroende på relationen mellan polysystemen påverkas översättaren att agera i en viss riktning eller behandla en text på ett speciellt sätt. Översättaren arbetar inte i ett "neutralt vakuum", utan är influerad av källkulturens konventioner vad det gäller litteraturs olika prestige. Bolander (2006: 27) beskriver det som att "översättaren agerar i ett spänningsfält där han/hon svårigen kan förhålla sig neutral eller likgiltig inför de normer som råder på fältet".

Mottagandet av översättningen inom systemet beror förstås också på rådande normer. Om ett verk översätts från en mer innovativ litteratur som aldrig riktigt får fäste inom systemet kommer översättningen kanske att anses för revolutionär och inte bli accepterad. Om trenden däremot är framgångsrik kan översättningen komma att inkluderas i systemets litterära kanon. Even-Zohar poängterar detta: "not only is the socio-literary status of translation dependent upon its position within the poly system, but the very practice of translation is also strongly subordinated to that position" (1978: 197). Med detta synsätt på översättning som utgångspunkt kommer analysen i föreliggande studie att utföras.

De polysystem som är relevanta för föreliggande studie är det svenska och det angloamerikanska. Med det svenska polysystemet menas den litteratur som publiceras på svenska i Sverige (och delvis i Finland). Det kan vara både översatt litteratur eller litteratur skriven direkt på svenska.

Det angloamerikanska är ett lite mer komplicerat system eftersom det brittiska och nordamerikanska delvis går ihop och delvis utgör olika system. Vad det gäller litteratur publicerad direkt på engelska har de olika traditioner och olika kanon. Britterna har sina stora författare och amerikanerna sina. Det publiceras även litteratur på engelska i Afrika och Asien där de har en egen kanon av engelsk litteratur. För den översatta litteraturen ser det delvis annorlunda ut eftersom brittiska och amerikanska förlag ibland valt att köpa in varandras översättningar och publicera en engelsk översättning på båda kontinenterna. Vissa förlag arbetar även utifrån både London och New York. Latinamerikansk litteratur, som är intressant för den här studien har fram till åttiotalet nästan uteslutande publicerats först i USA med en "amerikansk" översättning för att några år senare bli inköpt av brittiska förlag (Munday, 2008b: 56). De latinamerikanska romaner som utgör basen för föreliggande studies material har alla publicerats i USA av amerikanska förlag. Ett undantag är *My name is light*, som gavs ut samtidigt i London och New York av förlaget Bloomsbury som verkar på båda kontinenterna. (Ytterligare omständigheter som gör boken svårdefinierad vad det gäller kulturell tillhörighet är att översättaren från början är engelsman men lever och arbetar sedan många år i USA (Catherine Jagoe).) Materialet på engelska är alltså (nästan) uteslutande skrivet för den dominerande angloamerikanska kulturen i USA och därför är det också det polysystemet som står i fokus under kommande analyser. Hädanefter syftar alltså det angloamerikanska polysystemet i den här uppsatsen till det engelska litterära systemet i USA.

Något som kanske borde studerats mer här är det latinamerikanska polysystemet. Men eftersom syftet med uppsatsen är att jämföra hur det engelska och det svenska systemen hanterar

latinamerikansk litteratur blir den latinamerikanska litteraturen mer ett medel för att uppnå syften än ett ämne för studie i sig. Hur det latinamerikanska polysystemet i sig ställer sig till svensk eller nordamerikansk litteratur är ett ämne för en annan studie.

2.3.1.1 Översättning inom polysystemen

Det angloamerikanska polysystemet har länge behandlat översättning som ett sätt att anpassa texter till den rådande kulturen och språket. Kriteriet för en bra översättning (i alla fall om man ska tro tidningar och kritiker) är att den lyder bra på engelska (målspråket). Det ska inte märkas att det egentligen är en översättning. Det är detta som Lawrence Venuti kallar *the translator's invisibility* (2008: 1-8). Uttrycket myntar han i boken med samma namn där han bland annat går igenom översättning till engelska från Latinamerika och Europa över tid. Han menar att redan under sextioalet användes *domestication* som generell översättningsstrategi, utan att man var medveten om det, man ansåg bara att det var en bra och transparent översättning. Synsättet gäller både för de amerikanska och brittiska kulturernas kanon och för den perifera litteraturen inom dem (2008: 33). De domesticerande strategierna för översättning menar Venuti speglar den låga status som översättning har i USA och Storbritannien. Den dominerande kulturen influerar även översättningarna (2008: 6-7).

Även Gentzler menar att den engelska dominansen reflekteras i översättningen. Engelskan har en maktposition som också reflekterar en dominans över de minoritetskulturer som talar andra språk än engelska. Det har dock funnits strömmar av mer källspråksorienterade översättningar genom åren med början i femtio- och sextioalets uppvaknande där kritik mot USA:s krig i Vietnam och en antiamerikansk kultur växte fram inom det egna landet. Man vände sig då till uttryckssätt inom litteraturen som kom från andra håll än den anglofonska kulturen (Gentzler, 2008: 32-33). Från sjuttioalet och framåt användes i större utsträckning engelska från minoritetskulturer inom USA. Genom översättningar öppnades då den amerikanska identiteten (så som visad i översättningar) lite mer och kom att inkludera även de amerikanska minoriteterna (Gentzler, 2008: 35). Förutom dessa svagare trender har översättning på det stora hela varit en del av den minoritetsförtryckande dominerande kulturen i USA. Översättningsnormerna som råder i landet speglar det diskriminerande synsättet som kan ses i övriga samhället (Gentzler, 2008: 3).

Jämfört med Europa så har USA väldigt få institutioner med program för översättningsvetenskapliga studier. Organisationen *American Translation and Interpreting Studies Association (ATISA)* grundades så sent som år 2002 (Gentzler, 2008: 31-32). Under åren har det varit professorer och akademiker själva inom språkinstitutionerna som också översatt latinamerikansk litteratur. Samma personer har också undervisat i översättning i den mån det har funnits workshops och liknande. Därför är det möjligt att översättningsstrategierna har blivit institutionaliserade och ganska homogena för översättningar av latinamerikansk litteratur (Munday, 2008b: 63-64).

Inom det svenska polysystemet finns det inte mycket forskning som ger en bra överblick över hur det sett ut. Lindqvist skriver såhär: "Att översättningar i Sverige inte tillräckligt uppmärksammas inom litteraturhistorien får till följd att det är svårt att bilda sig en uppfattning om den översatta litteraturens funktion och position inom det litterära polysystemet under den tid som studeras." (2002: 30). Lindqvist efterfrågar kartläggning av maktrelationer som påverkar översättningen inom det kulturella polysystemet i Sverige och som kan förklara relationerna mellan käll- och måltexter (ibid.).

Det svenska polysystemet är litet i förhållande till det angloamerikanska och andra system. Många små litterära system ses som perifera i förhållande till andra polysystem. Inom små system använder man ofta översättning som ett sätt att bredda repertoaren. Översättningen möjliggör introduktionen av nya influenser, stilar och hjälper till att ompröva etablerade modeller (Lindqvist, 2002: 32). Till skillnad från det angloamerikanska systemet där översättning inte fått möjlighet att påverka de rådande normerna utan översättningen har tvingats anpassa sig till den dominanta anglofonska kulturen (se ovan). I Sverige utgör den översatta litteraturen (enligt en undersökning som gjordes för åren mellan 1980 och 1994) cirka femtio procent av de totala utgivningarna (Lindqvist, 2002: 36). Den angloamerikanska litteraturen är den dominerande givarkulturen för översättning till svenska, särskilt inom lågprestigelitteraturen, medan större bredd råder inom högprestigelitteraturen (Lindqvist, 2002: 217). År 1982 (när den första romanen som ingår i den här uppsatsens material gavs ut) gavs det i USA ut 1319 översatta böcker och i Sverige 2128 översatta böcker (Unescos årsbok i Enkvist, 1991: 198). Inberäknat skillnader i befolkningens mängd är detta höpnadsväckande siffror.

Kanske är det dock inte så enkelt att säga att översatt litteratur generellt utmanar rådande normer och har en förhållandevis stark position. Enligt Lindqvist så beror det på vilken typ av översatt litteratur man pratar om. I Sverige råder det skillnad mellan högprestigelitteratur, som påverkar och utmanar rådande normer och kanon, och lågprestigelitteratur, som har en underordnad position i förhållande till rådande normer och kanon. Detta märks också på de olika strategierna med vilka de båda kategorierna av litteratur översätts (Lindqvist, 2002: 33). Den litteratur Lindqvist studerar är Toni Morrisons böcker och Harlequinböcker. Hon kommer fram till att en mer källspråksorienterad strategi används för att översätta Toni Morrison, som anses vara högprestigelitteratur, och en mer målspråksorienterad strategi för att översätta Harlequin (Lindqvist, 2002: 218, 222).

Tecken som indikerar att en litteratur är högprestige är att den ges ut på ett etablerat förlag och omnämns i recensioner. I dessa sammanhang informerar ofta förlag och agenter översättaren om förväntningen att översättningen ska vara trogen originalet på alla nivåer. Som total kontrast mot detta står förlagen som gett ut Harlequin eller annan lågprestigelitteratur. De informerar översättare om att följa de rådande svenska språknormerna och att dessutom skriva ut ofullständiga meningar som förekommer i originalet. Originalet skall också gärna kortas ned för att bättre passa en svensk läsarkrets. Med andra ord råder en tydlig målspråksorientering för lågprestigelitteratur (Lindqvist, 2002: 218, 222-223). Kraven för den statliga litteraturstödsordningen anger att en översättning som ska få stöd måste respektera källtexten och så långt det är möjligt förmedla originallidelserna (Lindqvist, 2002: 217).

Materialet för denna studie utgörs enligt ovanstående definitioner av högprestigelitteratur. De är alla utgivna av väletablerade förlag (Norstedts, Natur och Kultur, och Bonniers). Två av dem har även blivit film (*Andarnas hus* och *Kärlek het som chili*) och författarinnorna har alla mottagit många olika nationella litterära pris för sina verk. Allende har fått över femtio utmärkelser från hela världen, både internationella och nationella (isabelallende.com). *Mitt namn är Luz* har uppmärksammats och fått fina recensioner i Latinamerika, Spanien (El País), Tyskland, Sverige och andra delar av Europa. I sitt eget hemland har Osorio fått det mest prestigefyllda litterära priset *El Premio Nacional de la Literatura* (elsaosorio.com). Laura Esquivels *Kärlek het som chili* har översatts till trettiofem språk och givits ut i över fyra miljoner exemplar (randomhouse.com).

Alla dessa böcker (som ingår i mitt material), förutom *Mitt namn är Luz* har jag personligen även sett figurera på litteraturlistor på svenska universitet för kurser i spansk litteratur. De är sålunda något som man inom den akademiska världen tycker är bra nog för att rekommendera studenter. Jag

anser ändå att dessa romaner inte kan räknas till den allra mest prestigefyllda litteraturen, den positionerar sig i något slags medelutrymme bland litteratur som säljer bra och som blivit etablerad världen över, men som inte tillhör den smala prestigefyllda litteratur som många kritiker uppskattar. Den tillhör än mindre den litteratur av typen Harlequin som produceras på löpande band och som inte anses ha någon originalitet.

2.3.2 Makro- eller mikrofokus

Översättning är ett mångfacetterat arbete som begränsas av tid och rum och omständigheter som formats av dessa. En översättares kapacitet och val (medvetna eller omedvetna) påverkas mycket troligen av livssituation och arbetssituation. I en översättningsanalys finns det därför många faktorer att ta hänsyn till. En förändring har skett över åren i hur man väljer att studera översättning. Man har valt att gå från en mikrofokus med texten i sig som centrum, till en makrofokus där målkulturen är mer avgörande för studierna. Andreas Bolander (2006) skriver angående översättningsvetenskapens utveckling de senaste decennierna:

Denna mognadsprocess innebär att studierna av översättningar har lämnat en koncentration på ord- och meningsnivå för att föra in diskussionen på en högre nivå, vilken vi kan kalla diskurs-, kultur- eller kontextnivå eftersom detta innebär att den enskilda texten ses i förhållande till den kontext där den skapas (och återskapas via en översättning) (Bolander, 2006: 22).

De mer övergripande faktorerna som påverkar översättningarna kan vara saker som ekonomisk och lingvistisk maktfördelning mellan mål- och källkulturer, rådande språkideologi och attityder inom kulturerna. Bolander (2006) betonar översättarens utökade kompetens på detta område och menar att vokabulär- och grammatikkunskaper nu kompletteras med kunskaper i historia, politik och kultur. Marknadsekonomiska konsekvenser och ideologiska ställningstaganden som en del av översättningsprocessen tas i akt och kontexten blir avgörande (ibid.). De senaste tio åren har flera studier i översättning utifrån ett makroperspektiv gjorts av framstående forskare (se Gentzler, 2008; Lindqvist, 2002; Munday, 2008b; Venuti, 2008).

Detta perspektiv med makrofokus istället för mikrofokus står som grund för diskussionen och analysen i föreliggande studie. Det betyder att målkulturen och polysystemets sammanhang är kontexten som översättningen tolkas utifrån. Eftersom översättning ytterst består av text och ord måste utgångspunkten av analysen ändå beröra mikroperspektivet på textnivå. I det här fallet studeras kulturella referenser som förekommer i måltexterna och hur de översatts till målspråken. Kontexten i själva texten studeras inte utan referensernas översättningar ställs i förhållande till relationerna mellan källspråk och målspråk. Det är det som i den här studien menas med makroperspektiv.

2.4 Översättningsstrategier

Teori och metod inom översättning finns dokumenterad redan från början av vår tideräkning. Cicero är en av de tidigaste tänkarna i ämnet. År 26 f. Kr. skrev han i *De optimo genere oratorum*, att han inte såg det nödvändigt att översätta ord för ord, utan istället prioriterade att bevara stil och kraft i språket (Munday, 2008a: 7,19). Hieronymus fortsatte i Ciceros fotspår. Den senare engelska översättningen av hans ord har blivit väl citerad, ”I render not word-for-word, but sense-for-sense” (Munday, 2008a: 20). Detta dilemma, att översätta ord för ord eller översätta budskapet i en friare struktur, har återkommit hos flera forskare genom historien och modifierats.

Vinay och Darbelnet har utvecklat denna tanke med ordagrann eller fri översättning. De arbetade fram sju metoder för översättning, men hävdar att det egentligen finns två huvudmetoder, *literal translation* (ordagrann översättning) eller *oblique translation* (fri översättning) (1958 i Venuti 2000). Chesterman (1997) har byggt på bland andra Vinay och Darbelnets metoder och utvecklat tio syntaktiska, tio semantiska och tio pragmatiska strategier. Vinay och Darbelnet och Chesterman har delvis överlappande strategier och delvis skilda.

Förutom Ciceros huvudriktning med ordagrann och fri översättning finns det en annan väldigt grundläggande tidig teori om översättningsstrategier. Den kom från Schleiermacher år 1813. Han menar att översättaren har att välja mellan att antingen föra läsaren mot författaren, eller författaren mot läsaren (citerad i Munday, 2008a: 29). En ordagrann översättning, som i sin trogenhet till källtexten inte flyter perfekt på målspråket, har fört läsaren mot författaren. En översättning som sätter målspråkets konventioner före trogenheten till originalet har fört författaren närmre läsaren. Schleiermacher själv ansåg det fördelaktigt om översättaren förde läsaren emot författaren (Munday, 2008a: 29).

Venuti är inne lite på samma spår och talar om det *foreign* (främmande) i källtexten och processen i att överföra det till det som är *domestic* (känt). Detta kallar han för *domestication*. När man istället använder sig av språket för att spegla det som är främmande har man valt en strategi som Venuti kallar *foreignization* (1995, 2000b). Alltså är det som Schleiermacher menar med att föra läsaren mot författaren ungefär det som Venuti kallar *foreignization* och som även skulle kunna kallas källspråksinriktning. När man för författaren mot läsaren gör man mer det som liknar Venutis *domestication* och som kan kallas målspråksorientering.

I viss mån tror jag att dessa huvuddrag kan överlappa varandra och en ordagrann översättning skulle kunna vara en mer främmande eller källspråksorienterad översättning medan en fri översättning kanske fokuserar mer på målspråkets normer och blir mer målspråksorienterad. Men det är naturligtvis så att man också kan göra en fri översättning som inte för den skull är målspråksorienterad.

2.4.1 Översättningsstrategier för UKR

Leppihalms avhandling från 1994 handlar om *cultural bumps* (ung. kulturella hinder/barriärer) i översättning. Där framför hon sin syn på vad översättning är:

[C]ommunication, not just involving the communication of messages across a cultural-linguistic border but including the subsequent functioning of the translated text as communication within the target cultural-linguistic context. (Leppihalme, 1994: 78)

Hon väljer att fokusera mer på budskapet som ska fram till läsaren, än betydelsen eller lydelsen av källtexten. Det är en lite mer målspråksorienterad än källspråksorienterad strategi men hon menar att hon försöker hålla en balans mellan de två (1994: 78). Ett budskap som är skrivet för en viss kultur och målgrupp eller, som Leppihalme kallar det, *cognitive environment*, kan orsaka kommunikativa problem när det når en annan läsarkrets från en annan kultur (och på ett annat språk) (1994: 82). Hon menar att kulturella skillnader ofta gör översättaren till en medlare och beslutsfattare som behöver vara kompetent och ansvarsfull (1994: 87).

När det gäller allusioner, som är det som Leppihalme studerar, gäller det för översättaren att ha med i beräkningen det implicita, det kontextuella och det referentiella i budskapet. Översättaren måste därför ha goda sociokulturella och referentiella kunskaper om både käll- och målkulturer och språk (1994: 87-88). De val av strategier som översättaren gör väljer Leppihalme att kalla medvetna

eftersom hon ser de val som kan tyckas omedvetna som en automatiserad process av val, som kommer med erfarenhet (1994: 93).

De strategier som Leppihalme hittade för allusioner delade hon upp i två grupper, strategier för egennamn och strategier för nyckelfraser. För egennamn fann hon att 1 retention (överföring av begreppet med eller utan ändringar i namnet/ändringar i stavning och tillägg/förklaringar) 2 replacement (ersättning med ett annat källspråksnamn/ett målspråksnamn) eller 3 omission (utelämnande av namnet) är de strategier som används (1994: 94). För nyckelfraserna har hon nio olika strategier som kortfattat innebär: *standard translation, minimum change, extra-allusive guidance, footnote, addition by marked wording or syntax, replacement, rephrasal, omission* (1994: 101). Leppihalme kommer fram till att de strategier som används mest i översättningar av undertexter från engelska till finska, är de som involverar minst förändring. För egennamn innebär detta *retention* (överföring), och för nyckelfraser *minimum change* (minsta möjliga förändring) (1994: 128).

Leppihalmes strategier återfinns alla på ett eller annat sätt i Pedersens modell för utomspråkliga kulturella referenser (UKR) (2007a). Pedersen har även graderat sina översättningsstrategier på en skala från den mest källspråksorienterade (Source Language oriented) till den mest målspråksorienterade (Target Language oriented) strategin (för utförlig beskrivning av Pedersens modell se 4.1). Pedersen studerar svenska och danska undertextningar av engelskspråkiga filmer och serier. Han konstaterar att de strategier som är vanligast för både danska och svenska undertextningar när det gäller utomspråkliga kulturella referenser i undertextning är källspråksorienterade strategier (2007a: 251). Vidare visar Pedersens studie att svenska och danska undertexter generellt sett är källspråksorienterade (2007a: 252).

En annan svensk studie på området har gjorts av Inger Enkvist (1991) om det som hon kallar ”översättningsproblem” (1991: 3) i samband med översättning av latinamerikansk litteratur till svenska. Hon har inte byggt upp någon egen modell för strategier, men har studerat hur översättare hanterat olika översättningsproblem. Hon har studerat utdrag ur åtta romaner av Mario Vargas Llosa, och deras översättningar till svenska. Vissa av dem har hon jämfört med franska och engelska översättningar av samma texter. Enkvist kommer fram till att det som orsakar mest översättningsproblem är ”sambandsföreteelser i vid bemärkelse (1991: 29). Med andra ord är det sådant som förekommer i källspråkets samhälle, eller kultur. Enkvist noterar i sin jämförelse mellan de franska, engelska och svenska måltexterna att det inte bara är ”rent språklig likhet som spelar roll för förståelsen utan också likhet i kulturella erfarenheter i vidare bemärkelse” (1991: 30). Käll- och målspråkskulturernas relationer har därför betydelse för hur översättningen kommer att se ut. Enkvist studerar inte bara översättningarna utan läser även recensioner av de utgivna böckerna, talar med förlagen och översättarna och ber en läsare ge sitt omdöme och berätta hur han eller hon uppfattar texten.

Enkvists resultat visar att de franska måltexterna är de som till störst del följer de spanska källtexterna. Till de franska översättningarna väljs gärna ord med samma stam som de spanska begreppen (de finns många ord med liknande stam i franska och spanska eftersom språken är besläktade), även spanskans ordföljd brukas ibland på bekostnad av läsbarhet på franska (1991: 29). De engelska måltexterna introducerar nya ord och begrepp (många av dessa är kulturspecifika, men inte alla) med en liten förklaring och väljer i de fall det är möjligt ord med samma stam som i källtexten (1991: 86). De svenska översättningarna är mycket anpassade till en ”hemmamarknad” (1991: 29). De är vad Enkvist kallar för ”kommunikativ översättning” (1991: 29) som är ”neutraliserad” (1991: 86) och står för en ”normalisering” (1991: 112, 180) av det främmande. De

svenska översättningarna fick överlag bra recensioner även om de var sparsamt kommenterade (1991: 81). En översättning som uppskattas av de svenska recensenterna verkar vara en som är ”osynlig” (1991: 80), där det inte märks att det är en översättning utan där språket flyter bra (1991: 185). Det är också denna typ av översättningar om Enkvist kommer fram till att de svenska översättarna väljer i större utsträckning än de franska, brittiska eller amerikanska (1991: 198).

Enligt min tolkning av Enkvists resultat skulle de neutraliseringar, normaliseringar och anpassningar som Enkvist talar om att de svenska översättningarna har kunna kallas för målspråksorientering. Den inställning som de franska och engelska översättarna har i högre grad än de svenska, kallar Enkvist för ”elitistisk” (1991: 29). Det menar Enkvist är när måltextern inte anpassas till ”hemmamarknaden” utan följer källtextens ordval och ordföljd i så långt det är möjligt. I en av romanerna räknade Enkvist hur många ”främmande ord” som måltexterna tagit med från källtexten (genom det som Pedersen kallar för *överföring* (4.1)). Den svenska översättningen har tagit med två, den engelska fyra och den franska 21 främmande ord (1991: 87). Resultatet visar på samma tydliga trend som noterats tidigare, de franska översättningarna är de mest källspråksorienterade av de studerade. Detta kan delvis bero på att franska språket är det som är närmst besläktat med spanska. Enligt Enkvist beror det också på likheter i kulturella erfarenheter (1991: 30). Översättningarna till engelska, som ju är ett germanskt språk precis som svenska, är lite mer källspråksorienterad än de svenska översättningarna. Möjligen är engelskan lite mer besläktad med spanskan genom det stora inflytande franska haft på engelska historiskt sett, men detta är ingenting som Enkvist går vidare in på.

Det är intressant att Enkvist ser ett annat resultat än Pedersen vad det gäller källspråksorientering och målspråksorientering. En tolkning är att Pedersens studie visar på källspråksorienterade lösningar för svenskan eftersom källspråket är ett nära besläktat språk, nämligen engelska. Enkvists studie som gjorts med spanska källtexter visar att översättningarna till franska är mer källspråksorienterade. Franska och spanska tillhör samma språkgrupp och är besläktade på liknande sätt som engelska och svenska. Det kan också förekomma skillnader beroende på när texterna producerades. Det är rimligt att anta att Enkvists studie, som gjordes på texter producerade innan 1991, visar på normer som sedan dess utvecklats och kanske börjat gå i mer källspråksorienterad riktning. Det är också viktigt att poängtera att Enkvist inte följer en skala av målspråksorientering och källspråksorientering. Hennes resultat visar att de svenska översättningarna är mer målspråksorienterade än de franska och engelska översättningarna. Hon visar däremot ingen skala på hur målspråksorienterade översättningarna egentligen är. Om Pedersens skala använts är det möjligt att de svenska översättningarna fortfarande skulle visat sig vara källspråksorienterade, även i Enkvists studien. För många variabler skiljer sig mellan studierna för att kunna jämföra dem på likvärdigt sätt. Man kan endast spekulera i orsakerna till skillnaderna. Det är trots detta intressant att notera att resultaten skiljer sig åt.

Davidsson (2010) som använder sig av Pedersens modell och strategier studerar den spanska översättningen av Stieg Larssons roman *Flickan som lekte med elden*. Av de kulturella referenser som ingår i Davidssons korpus är en stor majoritet namn på platser och det återges övervägande med *överföring* (se Pedersens strategier i avsnitt 4.1) (Davidsson, 2010: 26). Davidsson anser att den typ av referenser som ingår i hennes korpus har påverkat valet av strategier. Om hon hade haft andra typer av ord än namn på platser hade resultatet sett annorlunda ut, menar hon (2010: 26). Davidsson menar också att i den mån *generalisering* och *utelämning* förekommer, bör det inte alltid tolkas som målspråksorienterade strategier (vilket Pedersen gör), utan det kan även bero på att översättarna vill skapa variation i texten och undvika upprepningar (Davidssons 2010: 28). Enligt

Davidsson finns även andra tveksamheter till uppdelningen i målspråksorientering och källspråksorientering i Pedersens modell. De exempel som hon själv har på *ersättning parafras* (en målspråksorienterad strategi enligt Pedersen, 2007b) är inte så tydligt målspråksorienterade, utan kunde lika gärna klassificeras som källspråksorienterade anser hon (2010: 27). Även om Davidssons har studerat översättning till spanska är hennes kommentarer om modellen intressanta för den här studien eftersom föreliggande studie också använder Pedersens modell (se kapitel 4 Metod och material).

Pedersens modell används även i Kahans uppsats (2009) om svenska översättningar av kulturspecifika begrepp i italiensk skönlitteratur. Kahans analys visar liknande resultat som Davidssons och Pedersens. De svenska översättningarna följer till stor del källspråksorienterade strategier (Kahan, 2009: 33-34). Kahans studie är mer jämförbar med Enkvists (1991) eftersom det rör sig om översättningar från ett romanskt språk till ett germanskt. Här verkar inte det faktum att språken inte är nära besläktade ha påverkat översättningen i mer målspråksorienterad riktning. Trots språkens skillnader har övervägande källspråksorienterade strategier valts.

3 Frågeställningar

1. Finns det några tydliga skillnader mellan de svenska och de engelska måltexterna i valet av översättningsstrategier för UKR?
2. Är de engelska översättningarna av UKR generellt mer målspråksorienterade än de svenska översättningarna?
3. Stämmer resultaten överens med Lindqvists (2002) antagande utifrån polysystemteorin om det engelska systemets slutenhet och det svenska systemets öppenhet i relation till källkulturer?
4. Finns det en större källspråksorientering i de engelska översättningarna av UKR i källtexten från Mexiko jämfört med de andra latinamerikanska källtexterna?
5. Finns det några tydliga skillnader mellan de två tidigare romanerna (*La casa de los espíritus* (1982), *Como agua para chocolate* (1989)) och de två senare romanerna (*A veinte años*, *Luz* (2001), *Mi país inventado* (2003)) i fråga om käll-, och målspråksorientering i valet av strategier?

4 Metod och material

I det här kapitlet läggs modellen för analysen fram. De översättningsstrategier som utgör metoden återfinns i avsnitt 4.1 och materialet som utgör korpus redogörs för i 4.2.

Materialet kommer att analyseras utifrån Jan Pedersens modell för analys av UKR. Modellen utarbetades i första hand för undertextning, men går att applicera även på skönlitteratur, något som prövats i två magisteruppsatser av Louise Kahan (2009) och Julia Davidsson (2010). De engelska och svenska måltexterna jämförs sedan med varandra i vilka strategier som använts. Målet är att fastställa om de finns skillnader mellan de engelska och svenska måltexterna. Utifrån vilka

strategier som valts fastställer jag om översättningarna är källspråksorienterade eller målspråksorienterade, och till vilken grad. Jag kommer att jämföra tidiga romaner med senare romaner och även skillnader mellan den mexikanska källtexten i förhållande till de andra källtexterna i översättningarna till engelska. Resultatet tolkas utifrån polysystemteorin enligt frågeställningarna ovan.

4.1 Pedersens strategier

Redogörelsen nedan bygger på Pedersens modell (2007a: 130-152, 2007b: 3-9). Den innehåller sju strategier för översättning av UKR. De utarbetades i syfte att studera översättningar av UKR i undertextning, men som Pedersen själv föreslår, och Kahan har provat i en magisteruppsats, går modellen att applicera även på skönlitteratur (Pedersen, 2007b: 3; Kahan, 2009: 10).

Bland Pedersens strategier finns det klassificeringar av sådant som egentligen inte är översättning i ordets rätta bemärkelse. Vid t.ex. *utelämnning* och *överföring* översätter man inte referenserna, utan utelämnar dem helt i måltexten respektive överför dem som de är till måltexten. Pedersen använder därför begreppet *render* istället för *translate* för alla strategier. Kahan (2009) har valt att kalla det *återge*, vilket även kommer att användas här efter. Exempelen från engelska till svenska är hämtade från Pedersen (2007a: 130-152, Appendix C, 2007b: 3-9). Exempelen från spanska till svenska har jag hittat på själv eller tagit från mitt eget material.

I två av strategierna skiljer sig Pedersens modell i 2007a från den i 2007b. Eftersom hans artikel (2007b) presenterades redan 2005 på en konferens, och doktorsavhandlingen publicerades när arbetet var färdigt (2007a) har jag valt att följa doktorsavhandlingen. Det är också den versionen jag tycker passar mina syften med arbetet bäst. Skillnaden mellan de två versionerna är att återgivning genom parafra i 2007b är en underkategori till *ersättning* och i 2007a är en underkategori till *generalisering*. Kahan (2009) och Davidsson (2010) har valt att följa artikelns modell (2007b), där skiljer vi oss således åt. Modellen från avhandlingen (2007a) har dessutom underkategorier till alla strategier utom två medan artikeln endast har det på två. Jag kommer dock inte att använda mig av underkategorierna i min studie eftersom de inte hjälper mig i mitt syfte att fastställa mål- och källspråksorientering. Enda undantaget till detta är underkategoriseringarna för *generalisering* eftersom jag anser att de egentligen skulle varit två olika kategorier (återkommer till detta nedan). Underkategorierna finns ändå med i presentationen av modellen eftersom de är med i Pedersens ursprungliga modell. De är också en hjälp i klassificeringsprocessen eftersom de ytterligare definierar varianter av de olika strategierna. Kahans (2009) översättningar används för de hon har översatt och för övriga (mestadels underkategorier) har jag gjort egna översättningar (Kahan skiljer sig från Steinholtz (2007) i de svenska översättningarna av modellen).

Officiell ekvivalent avser återgivning genom användandet av en allmänt vedertagen motsvarighet i målspråket till begreppet i källspråket. Ofta har en *officiell ekvivalent* uppkommit genom något beslut av de som först introducerade eller marknadsförde begreppet. När Disney skulle introducera *Donald Duck* blev han av någon anledning *Kalle Anka* på svenska medan TV-programmet *E.R.* återgavs med *Cityakuten*. Den officiella ekvivalenten det engelska *NATO* är t.ex. *NATO* även på svenska, men *OTAN* på spanska. Ett annat exempel på *officiell ekvivalent* kan vara när engelska *inches* görs om till *meter* på svenska eftersom det (enligt Pedersen 2007a: 149) föreligger ett beslut i att vi ska använda metersystemet i Sverige. En *officiell ekvivalent* kan från början ha kommit till med hjälp av vilken som helst av de övriga strategierna. Om det finns en *officiell ekvivalent* för en

UKR, utgör återgivningen av denna oftast inget problem, förutsatt att översättaren känner till den officiella ekvivalenten på målspråket.

Överföring innebär att begreppet överförs i sin källspråksform direkt till målspråket (direkt överföring (min översättning)). Eventuellt kursiveras ordet, eller sätts inom citationstecken. Ordet kan också behöva anpassas med ny morfologi eller ortografi (anpassad överföring (min översättning)). I övrigt låter man ordet behålla sin ursprungliga källspråksform. Den amerikanska UKR *Cadillac Fleetwood* återges med hjälp av överföring på svenska med *Cadillac Fleetwood* (direkt överföring). Det latinamerikanska uttrycket *el patio* (innergård, gårdsplan) överförs till svenska och blir i bestämd form *pation* och på engelska, *the patio* (anpassad överföring). Överföring är den mest källspråksorienterade strategin eftersom den har kvar källspråkets begrepp utan att ändra det eller anpassa till målspråket.

Specificering görs genom en överföring, men med ett tillägg eller förklaring. Det kan göras genom ett explicitgörande (specificering-explicitering) av något som är implicit i källtexten. Ett explicitgörande skulle kunna vara att skriva ut en förkortning, lägga till ett förnamn eller efternamn för att förtydliga vem personen är. I frasen *we met at Brown* kan en explicitering på svenska bli *vi träffades på Brown University*. Den latinamerikanska UKR *chorizo* blir på engelska *chorizo sausage*. Specificering kan även göras genom ett tillägg till begreppet (specificering-tillägg). Ett exempel på ett tillägg skulle kunna vara att återge *Ian Botham* i en engelsk källtext med *kricketspelaren Ian Botham* i en svensk måltext. I en mexikansk källtext återfinns UKR *el comal*, ett långt tillägg på svenska återges då med *el comal, den runda bakplåten de gräddade tortillorna på*. Man kan säga att ett specificering-tillägg är en kombination av överföring, *Ian Botham*, och generalisering, *kricketspelare*. Eftersom man har kvar ett begrepp som är främmande för målkulturen och bara gör ett tillägg för att förklara det implicita i sammanhanget anser jag (och Pedersen) att strategin är källspråksorienterad.

Direkt översättning avser en återgivning där ett ord översätts led för led och där man tar hänsyn till att varje del av begreppet återges. Det används främst för att återge företag, institutioner och titlar, men även t.ex. mat. Återgivningen förenklar eller förklarar ingenting för målgruppen. Ex. *Captain (of police)* blir *poliskapten* på svenska, trots att detta begrepp kan tyckas främmande för målspråket (direkt översättning-lexikalt lån (min översättning)). Andra exempel är *the Purple Heart* som blir *Purpurhjärtat* eller *the fish and chips van* som blir *fisk och pommes frites-vagnen*. Det är viktigt att påpeka här att även om man gör en direkt översättning kan delar av betydelsen försvinna eftersom målkulturens konnotationer för det översatta begreppet kan vara annorlunda än källkulturens. I en direkt överföring kan man därför tappa viss innebörd. Detta påpekar både Pedersen (2007a: 135) och Kahan (2009: 14). Den direkta översättningen kan också modifieras något för att passa målspråket (direkt översättning-modifiering (min översättning)). Direkt översättning anser Pedersen kan vara både mål- och källspråksorienterad. Jag anser att den är källspråksorienterad eftersom resultatet utgår från det som exakt står i källtexten och inte anpassar begreppet till målspråket i fråga om betydelse. Resultatet låter ofta lite främmande på målspråket.

Generalisering innebär att ett begrepp i källtexten återges med ett överordnat generellt begrepp i måltexten (generalisering-överordnat begrepp). Exempelvis blir det spanska *Playa Mar y Sol* på svenska *en strand, 12 miles away* blir *långt* och *the fish and chips van* blir *ett gatukök*. Det kan även vara så att ett uttryck i källtexten får en generell förklaring i form av en parafra (generalisering-parafra). Ett exempel på det är *V.E. Day* som återges med *kapitulationen i andra världskriget* eller *I bet he didi a Casey Jones* som återges med *Han lämnade säkert inte loket*. Från det latinamerikanska köket finns maträtten *chiles en nogada* som återges med den generella

förklaringen *fyllda chilipepparfrukter i valnötssås*. Generalisering är en målspråksorienterad strategi eftersom den förenklar för målspråksläsarna genom att generalisera det specifika begreppet eller förklara det med en parafra. Underkategoriseringarna till generalisering (generalisering-överordnat begrepp, generalisering-parafra) är de enda underkategorierna som används i den här studien.

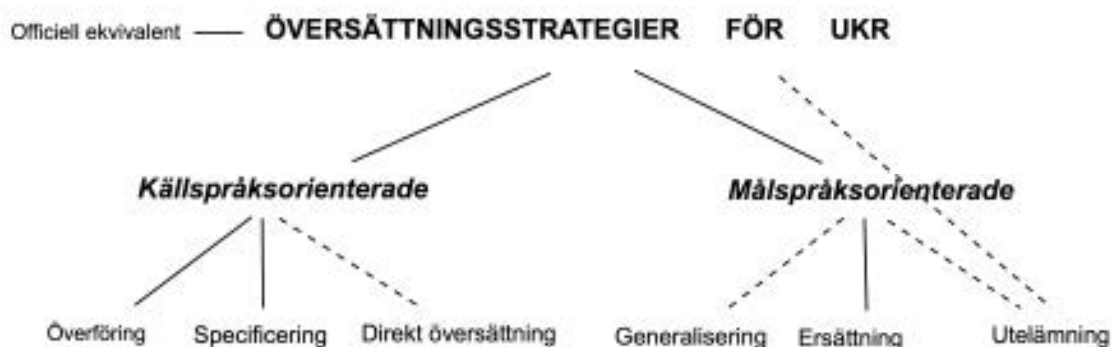
Ersättning avser återgivning där ett begrepp byts ut mot antingen en UKR från källkulturen eller målkulturen (kulturell ersättning), eller mot något annat som passar in i situationen (situationell ersättning). I kulturell ersättning finns det ett samband mellan källtextens UKR och det som återges i måltexten. Så är inte fallet med den situationella ersättningen. Ett exempel på en kulturell ersättning är *the Prison Board* som återges med *Kriminalvårdsstyrelsen*, eller *Tour de France* som återges med *Vätternrundan*. En situationell ersättning är t.ex. karaktären *Gillian* i den amerikanska serien *Gillian's Island* återges med *professorskan* eftersom hon i serien är fru till en professor och det var det situationen anspelade på. Det finns egentligen inget direkt samband mellan *Gillian* och *professorskan*, annan än genom den situationella kontexten. Ersättning är en målspråksorienterad strategi eftersom den byter ut det som är okänt mot något som passar bättre i målkulturen och målspråket.

Utelämnning betyder att begreppet helt utelämnas och inte ersätts med någonting i måltexten. Detta kan ibland vara det bästa alternativet menar Pedersen, men det kan också vara ett uttryck för lathet i mötet med ett översättningsproblem. Pedersen menar att denna kategori kan vara svår att klassificera som käll- eller målspråksorienterad. Jag anser att den är en av de målspråksorienterade strategierna eftersom den tar bort något från källtexten.

4.1.1 Målspråksorientering eller källspråksorientering

Strategierna kan placeras på en skala från källtextorienterade till måltextorienterade strategier. Figuren nedan återges efter Pedersens Figure 6.1 (2007a: 129). *Officiell ekvivalent* står vid sidan av de andra strategierna eftersom den knappast kan anses vara käll- eller målspråksorienterad. Om det finns en *officiell ekvivalent* så antas det att den används om det inte förhåller sig så att den officiella ekvivalenten som finns är okänd för målkulturen eller översättaren. Det är i vilket fall svårt att kategorisera strategin som mål- eller källspråksorienterad. De streckade linjerna visar på en osäkerhet i placeringen på skalan. Pedersen menar att *utelämnning* skulle kunna ses som varken mål- eller källspråksorienterad (2007a: 130) men jag anser att den är målspråksorienterad eftersom strategin går ut på att ta bort något från källtexten som inte återges i måltexten. Även *generalisering* anser jag vara en målspråksorienterad strategi eftersom den tar bort viss betydelse av källtexten för att göra det lättare för läsarna på målspråket. *Direkt översättning* följer källspråket och kan därför anses vara källspråksorienterad. Den här uppsatsen följer figur 1 för klassificering av källspråksorienterade och målspråksorienterade strategier. Pedersen har sedan flera underkategorier till alla strategier utom *officiell ekvivalent* och *utelämnning*, som kan ses i hans Figure 6.1 (2007a: 129) men som jag inte tagit med här i figur 1. Jag använder inte underkategorierna i presentationen av resultatet eftersom jag inte tycker att de är intressanta utifrån mitt syfte som fokuserar på målspråksorientering och källspråksorientering. De tas däremot med i beräkningen under själva klassificeringen, som en hjälp att placera översättningsstrategierna i rätt kategori. Underkategorierna specificerar vad kategorierna innebär och är därför en viktig hjälp i klassificeringen. Jag använder mig därför av definitionerna för de olika underkategoriseringarna under arbetets gång, men gör inte skillnad på dem i presentationen av resultatet. De tillför inte något i fråga om målspråks- och

källspråksorientering som är syftet för den här studien. Jag anser att de sju huvudkategorierna som presenteras i figur 1 är tillräckliga för att undersöka detta.

Figur 1: Pedersens strategier enligt käll-, och målspråksorientering. (Återgiven enligt Figure 6.1 (Pedersen, 2007a: 129))

4.2 Material

För att underlätta för analysen av materialet var det avgörande att genren, författaren eller stilen så lite som möjligt skulle påverka hur översättaren behandlat texten. Lindqvist (2002) har påvisat att det finns skillnader i hur högprestige- och lågprestigelitteratur översätts (se 2.3.1.1 om översättning inom polysystem). Därför valdes litteratur från ungefär samma tid och samma kulturella sammanhang och som tillskrivs liknande status och prestige (se avsnitt 2.3.1.1 om materialets kategorisering som högprestigelitteratur). Trots att materialet är taget från ungefär samma tid är de utgivna under en period på ungefär tjugo år. Det gick inte att hitta flera romaner som var utgivna av olika författarinnor under samma årtionde och översatta till både engelska och svenska. Skillnader i tidiga och sena romaner undersöks i studien för att se om tidsspannet mellan utgivningarna påverkar resultatet. Materialet behandlas inte utifrån ett genusperspektiv, men eftersom det konstaterats skillnader i hur manliga och kvinnliga latinamerikanska författare skriver, speciellt efter den latinamerikanska boomen på sextioalet (Bassnett 1990; Johansson 1990; Stenvång 2003) utgörs materialet av endast kvinnliga författare. Språkkombinationerna av översättningar som ingår i studien har valts utifrån polysystemteorins definition av öppna och stängda system (se 2.3.1 om polysystemteorin och öppna och stängda system). Det angloamerikanska systemet anses vara ett stängt system och antas därför använda mer målspråksorienterade strategier i översättningarna medan det svenska systemet anses vara ett öppet system och antas ha mer källspråksorienterad praxis. För att inte språklig närhet skulle påverka skillnaderna mellan måltexterna som jämförs verkade det även vara en god idé att jämföra målspråk som har en liknande lingvistisk relation till källspråket. Engelska och svenska kan anses ha en liknande relation till spanska på så sätt att de båda är germanska språk medan spanskan är ett romanskt språk. Slutligen har språkkombinationerna valts utifrån mina egna kompetenser i språken.

Materialet består på grund av ovan nämnda orsaker av skönlitteratur (Alla utom en roman är fiktiva. Den fjärde romanen är en självbiografi, eller landsbiografi över Chile.) utgiven mellan år 1982 och 2003, skriven av kvinnliga latinamerikanska författarinnor. Nedan följer en kort beskrivning av latinamerikansk litteratur och det sammanhang den valda litteraturen är sprungen ur. En kort

introduktion till översättarna följer beskrivningarna av författarna. Översättarnas erfarenhet och kompetens kan naturligtvis ha betydelse för översättningarna. Ingen av de svenska översättarna är med på kammarkollegiets lista över auktoriserade translatorer från spanska, engelska eller portugisiska. Ingen av dem är med i SFÖ (Sveriges Facköversättarförening) eller Svenska översättarförbundet. Detta kan delvis bero på att dessa föreningar inriktar sig mer på facklitteratur än skönlitteratur och delvis bero på att några av översättarna nu eventuellt är pensionerade.

Informationen om utgivningar och översättningar från de olika författarna och översättarna nedan bygger (om inte annat anges) på sökningar i diverse bokkataloger på internet och i bibliotekens lokala kataloger.

4.2.1 Andarnas hus

Den första romanen som ingår i studien är *Andarnas hus*, skriven 1982 av chilenska författarinnan Isabel Allende och översatt till svenska 1984 av Lena Anér-Melin och till engelska 1995 av Magda Bogin.

Isabel Allende föddes 1942 i Lima, Peru, men växte upp i Chile. Hennes pappa var dipomat och kusin med president Salvador Allende som störtades 1973 i en militärkupp. I efterdyningarna av militärkuppen flydde Isabel och hennes dåvarande man och barn till Venezuela. Senare skiljde sig Isabel och flyttade till USA där hon är bosatt idag. Hon är numera gift med en amerikan, bor i Kalifornien och är amerikansk medborgare (Nationalencyklopedin, 2011; Norstedts, 2011). Hon har enligt sin egen hemsida (isabelallende.com, 2011) sålt över 57 miljoner exemplar av sina böcker på 37 olika språk (inklusive kinesiska och hebreiska). Hon har skrivit 19 böcker varav alla förutom den senaste är översatta till engelska och alla utom de två senaste till svenska. Allende har mottagit en rad utmärkelser för sin litteratur och sitt sociala engagemang, främst för kvinnofrågor.

Utmärkelserna har hon fått både i Chile och USA, men även i Mexiko, Italien, Puerto Rico och andra länder. Hon är hedersdoktor på flera amerikanska universitet (Norstedts, 2011). I år fick hon bland annat det stora H C Andersen priset värt cirka en halv miljon danska kronor (Dagens Nyheter, 2011). Hennes senaste romaner har dock inte blivit lika väl mottagna i Sverige som hennes första (Elam, 2011).

Allendes litteratur är skriven på en spanska färgad av chilenska uttryck och kulturreferenser.

Hennes huvudpersoner är ofta kvinnor som möter olika utmaningar utifrån verkliga historiska och politiska situationer. Hon är känd för att skriva typisk latinamerikansk magisk realism som Nationalencyklopedin (2011) definierar såhär: ”magisk realism vill via naturen, historien och de inhemska myterna nå de djupt liggande skikten av verkligheten och det unikt latinamerikanska”.

Isabel Allende har även skrivit den sista romanen som ingår i studien, *Landet i mitt hjärta* från 2003 (se 4.2.4).

Lena Anér-Melin har sedan 80-talet översatt femton böcker av Allende till svenska. Lika många av Allendes böcker har givits ut på svenska av Norstedts. Anér-Melin översätter främst skönlitteratur från spanska till svenska, men även engelska, franska, och danska till svenska. Hon är en ytterst erfaren översättare. Bland de hon översatt finns namn som Agatha Christie, John le Carre, Marta Traba och Georges Simenon. Mellan 1955 och 2010 har hon översatt cirka femtio romaner. Den senaste boken hon översatte av Allende var *Paula*, utgiven 2010. När hon 1984 översatte *Andarnas hus* hade hon redan tidigare översatt över tjugo romaner från flera språk.

Om Magda Bogin kan nämnas att hon förutom *Andarnas hus*, även översatt prestigefyllda *Don Quixote* till engelska. *Andarnas hus* är dock den enda boken av Isabel Allende som hon har

översatt. Förutom att översätta skriver Bogin även egen litteratur. Den senaste boken som jag hittat under mina sökningar på internet är från 1994 och heter på engelska *Natalya, God's messenger*. Förutom att vara översättare och författare har hon varit akademiker och undervisat i litterär översättning på Columbia School of the Arts (Columbia University Record, 1995).

I *Andarnas hus* får läsaren följa familjen Trueba under nästan ett helt sekel, från början av 1900-talet och framåt. Boken innehåller mycket politik, historia och magisk realism. Det avslöjas inte i boken var i Latinamerika familjen bor, men de politiska och historiska händelserna i boken speglar det som hände i Chile under 1900-talet och fram till militärkuppen 1973. Precis som Allende i verkligheten är släkt med fd. presidenten Allende är huvudpersonen i boken släkt med presidenten som blir störtad av militären.

4.2.2 Kärlek het som chili

Den andra romanen som ingår i studien är mexikanskan Laura Esquivels bok ifrån 1989, *Kärlek het som chili*. Översättningen är gjord av Inger Fahlander till svenska år 1992 och av Carol och Tomas Christensen till engelska samma år.

Laura Esquivel bor och verkar i Mexico City, Mexiko, där hon också har vuxit upp. Hon är född 1950 och hennes första roman, som kom ut 1989 var just *Kärlek het som chili*. Efter det har hon skrivit ytterligare sex romaner. Den senaste är *Malinche* från 2006. Hon kombinerar ofta vetenskap, praktik och fiktion i sina böcker. Den första boken innehåller recept samtidigt som den genom recepten berättar en historia. Hennes andra bok, *La ley del amor* kom ut tillsammans med en musik-cd som kompletterar historien hon berättar. Esquivels skrivande började när hon arbetade som förskollärare och ville lära barnen viktiga saker genom sina berättelser. Hon har även skrivit barnprogram och filmmanus. Hennes största succé var *Kärlek het som chili* som hittills sålt i över 4,5 miljoner exemplar och översatts till över 35 språk (enligt amazon.com och biography.com, 2011).

Inger Fahlander är översättare ifrån både engelska, portugisiska och spanska till svenska. Hon har förutom ovanstående roman även översatt flera böcker av P.D. James. Den sista boken som jag hittar i katalogerna på bibliotek och på internet som är översatt av Fahlander är *Kärlek het som chili*. Sedan 1992 har hon inte översatt någon mer litteratur. Hon är själv författare till boken *När missbrukaren förnekar sitt beroende: några råd till de berörda* (1993).

Carol och Thomas Christensen har översatt böcker från spanska till engelska både tillsammans och var för sig. De har även skrivit böcker, skrivit förord och introduktioner och varit redaktörer för olika utgivningar. Thomas Christensen har översatt namn som Julio Cortázar och Carlos Fuentes och har varit ansvarig utgivare på förlaget Mercury. De är båda involverade i utgivningsbranschen i USA och bor tillsammans i San Francisco (rightreading.com).

Kärlek het som chili är en starkt kulturellt förankrad roman. Den utspelar sig i Mexiko och handlar om matlagning och familjerelationer. Varje nytt kapitel börjar med ett recept på en maträtt som sedan blir ledmotivet för handlingen i det kapitlet. Boken innehåller många matlagningsrelaterade UKR, och mycket fantasi i form av magisk realism (se 4.2.1).

4.2.3 Mitt namn är Luz

Den tredje romanen *Mitt namn är Luz* är skriven av den argentinska författarinnan Elsa Osorio år 2001. Den översattes först till svenska, samma år som originalet gavs ut, och sedan till engelska, två

år senare (2003). Den svenska översättningen gjordes av Manni Kössler och den engelska av Catherine Jagoe.

Manni Kössler översätter från spanska, portugisiska och engelska till svenska. Hon har översatt både poesi och skönlitteratur. Bland namnen hon översatt finns bland andra Octavio Paz (Bäckstedt 2003). Kössler fick uppdraget av Bonnier att översätta Osorios roman innan den var utkommen på spanska. Översättningen skedde från manus till boken och Kössler menar att det är allt mer vanligt att man gör så i hopp om att publicering i samband med originalutgåvan ska smitta av sig på den svenska översättningens utgivning. Manni fick inga speciella instruktioner av förlaget i samband med uppdraget (Manni Kössler).

Catherine Jagoe berättar i e-postmeddelande (personlig kommunikation, 9 juni 2011) att hon hade översatt Osorios *Her sordid little kingdom* till engelska och försökte få tag på Osorio för att få tillstånd att ge ut översättningen. När hon gjorde så blev erbjuden att översätta ett kapitel till Osorios nya roman som snart skulle komma ut. Hon gjorde det och fick sedan jobbet att översätta den nya romanen som på svenska blev *Mitt namn är Luz*. Bloomsbury köpte rättigheterna till den engelskspråkiga översättningen och hade först tänkt göra en brittisk och en amerikansk version. Jagoe, som själv är britt bosatt i USA, gjorde provversioner på båda dialekterna. Bloomsbury bestämde sig till slut för att ge ut den brittiska versionen både i USA och i England. Jagoe förklarar att det var extra viktigt att välja dialekt till den här romanen eftersom källtexten är skriven till stor del på argentinsk dialektal slang. Hon avslöjar vidare att Elsa Osorio arbetar nära alla sina översättare och var med i processen under arbetets gång. Jagoe är även professor i spanska och intresserad av frågor om mänskliga rättigheter. För henne var detta ett sätt att sprida information om situationen i Argentina ur ett politiskt perspektiv samtidigt som det var ett tillfälle att främja spanskspråkig litteratur i den engelskspråkiga världen.

Romanen utspelar sig i Argentina under militärdiktaturen på sjuttio-, och åttiotalet. Den speglar motståndsrörelsens underjordiska kamp mot militären. Historien berättas genom mycket dialog, både inre dialog och dialog mellan karaktärer. Det mesta sker med stark argentinsk dialekt av spanska. De vanligaste kategorierna UKR från den här romanen har med politisk aktivism och militärtitlar att göra.

4.2.4 Landet i mitt hjärta

Den fjärde boken i kronologisk ordning är, precis som den första, skriven av Isabel Allende (se 4.2.1). Den publicerades 2003 på spanska och engelska och året därpå i svensk översättning. Utgivningen på spanska gjordes av Random House i Barcelona, precis som *Andarnas hus*. Boken är, som de allra flesta av Allendes böcker, översatt till svenska av Lena Anér-Melin (se 4.2.1) och utgiven av Norstedts. Den engelska översättningen är gjord av M. Sayers Peden och är utgiven av Flamingo i London.

Boken liknar *Andarnas hus* (se 4.2.1) på så sätt att den handlar om Chile och åren innan och efter militärkuppen 1973. Skillnaden är den att *Landet i mitt hjärta* är Allendes egna berättelse och skildrar hennes egna upplevelser under den här tiden. Den är skriven som en självbiografi och är inte fiktiv. De UKR som finns i boken handlar om politik och religion och är typiska för den chilenska kulturen.

5 Resultat och analys

I det här kapitlet förklaras tillvägagångssättet för urvalet (5.1) och kategoriseringen (5.2) av UKR. I avsnitt 5.3 beskrivs klassificeringen av översättningsstrategier enligt Pedersens modell och i 5.4 redogörs utfallet för klassificeringen.

5.1 Urvalsprocess för UKR

Flera av böckerna som utgör materialet har en tematisk indelning i kapitel. Varje kapitel innehåller en viss typ av UKR beroende på handlingen som utspelar sig där. I *Kärlek het som chili* handlar det om en maträtt som dominerar handlingen i kapitlet och i andarnas hus ett speciellt skeende i Chiles historia och i den fiktiva familjens liv. För att få så bra överblick som möjligt och så bra spridning som möjligt på de UKR som finns i romanerna valdes lika många UKR från varje kapitel. Ett hundra UKR valdes från varje roman uppdelade i antalet kapitel böckerna har. De första UKR som påträffades i varje kapitel valdes ut.

Det finns ganska många UKR som återkommer i romanerna. Dessa har behandlats som individuella UKR. Dubletter har alltså räknats. Orsaken till detta är att resultaten visar att de återges på olika sätt även om de förekommer flera gånger. Olika strategier har valts för samma UKR på de olika språken och i olika sammanhang. Till exempel återges *chorizo* i *Kärlek het som Chili* på svenska först med *rökt paprikakorv (chorizo)* och senare med *korv*. På engelska återges det först med *chorizo sausage* och senare med endast *sausage*. På samma sätt återges *el comal* (en stor rund stekplåt för tortillas) på svenska först med *el comal den runda bakplåten de gräddade tortillorna på*, och senare med *bakplåten* eller *plåten*. Jag såg därför ingen anledning att inte räkna med dessa UKR. Anledningen till att jag valde 100 UKR är att i den roman där de förekom minst antal UKR fanns det endast lite drygt 100 stycken. När detta antal väljs ut från alla romaner blir det totala antalet 400. För varje UKR i källspråket söktes motsvarigheterna i de två återgivningarna på svenska och engelska. Sammanställningen av alla UKR innehåller alltså 400 UKR på spanska och 800 återgivningarna av dessa, hälften av dem på engelska och hälften av dem på svenska.

I urvalet har det varit viktigt att endast välja ut de UKR som är monokulturella (se 2.2.1.1). De får inte användas i någon av de två målkulturerna utan bara i källkulturen. För att kunna bedöma detta bör man vara expert på de båda målkulturerna och veta vad som är skäligt att anta att läsarna av de båda måltexterna känner till eller ser som en del av sina kulturer. Jag har själv bott ett år i Sydamerika (Bolivia och Argentina) men jag kan inte hävda att jag har en fullständig förståelse av den latinamerikanska kulturens alla företeelser. Samma sak gäller med den angloamerikanska kulturen. Jag har bott ett och ett halvt år i England, men aldrig ens varit i USA, som ju är av störst intresse för den här studien. Till en viss del har de språkkunskaper och kulturella kunskaper jag har hjälpt mig i urvalet av UKR men jag har också behövt ta hjälp av googles sökmotor, vänner från de olika kulturerna och annan litteratur för att förstå och kunna klassificera vissa begrepp. I vissa fall har det varit så att jag tror att något är en monokulturell UKR för den latinamerikanska kulturen men efter vidare efterforskningar har det visat sig att begreppet även används och kan ses som en del av den angloamerikanska kulturen. Det finns naturligtvis gradskillnader här och det är sist och slutligen en bedömningsfråga att bestämma vad som är en monokulturell och vad som är en transkulturell UKR. Det har varit särskilt viktigt att ha detta i beaktning när UKR från den

mexikanska romanen valts ut eftersom dessa kulturer ligger geografiskt nära och har haft mycket utbyte historiskt sett. Platser kan vara UKR, men en plats som *San Antonio, Tejas* motsvara San Antonio, Texas och hör till både den angloamerikanska och den latinamerikanska kulturen. Därför räknas det inte som en monokulturell UKR och är inte med i denna studies korpus.

I definitionen av UKR ingår det också att skilja sådant som är språkliga uttryck och som har att göra med hur man uttrycker sig (inomspråkliga kulturella referenser) från sådant som har helt med kulturen att göra (utomspråkliga kulturella referenser). En referens som har med språket att göra är t.ex. *señora*, som inte har någon motsvarighet på svenska direkt och som har med kulturen att göra men som inte refererar till något direkt i verkligheten i källkulturen. Det är ett språkligt uttryck och ett sätt att tilltala någon. Det räknas inte i den här studien som en UKR. I denna avvägning har jag tagit hjälp av Pedersens fråga ”Is the linguistic expression in itself transparent enough to enable someone to access its referent without cultural knowledge?” (2007b: 96). Ledfrågan är om man utifrån det språkliga uttrycket kan förstå vad som menas eller om man behöver kulturella kunskaper för att avkoda uttrycket. Någon som talar bra spanska och som är uppvuxen i Spanien skulle därför inte automatiskt förstå och veta vad de latinamerikanska kulturella referenserna är eller refererar till. Dessa saker förändras dock över tid. Den mexikanska UKR *chorizo* från *Kärlek het som chili* översattes till exempel med *paprikakorv* 1992 när den kom ut på svenska. Hade översättningen gjorts idag är det möjligt att *chorizo* hade fått stå kvar i sin ursprungliga form genom överföring eftersom man kan anta att de flesta nu vet vad *chorizo* är. Vissa uttryck kan tyckas mer eller mindre bekanta för målkulturerna och detta avspeglas också i översättningarna.

Personer, platser och namn har räknats som UKR men endast i de fall de verkligen existerar/har existerat i verkligheten. Inomtextliga namn och platser som bara existerar i den fiktiva bokens värld räknas inte som UKR om de inte är så etablerade att de kan räknas till allmän kännedom och en del av kulturen. Fiktiva personer som alla känner till skulle kunna vara Kalle Anka eller liknande som finns i världen utanför boken, men fortfarande är fiktiva karaktärer. Dessa räknas som UKR och tas med i studiens korpus. En karaktär som *Mama Elena*, som endast existerar i *Kärlek het som chili* har inte räknats som en UKR och inte tagits med i studiens korpus.

I de fall där det inte varit tydligt om uttrycket är en UKR eller inte har även återgivningen tagits in i beräkningen. Att studera själva översättningen av uttrycket kan ge ledtrådar om hur översättaren sett på uttrycket och om den ansett att uttrycket behöver förklaring, anpassning, tillägg eller liknande. En undersökning av hur översättaren sett på uttrycket har ibland gett klarhet i om översättarna har ansett det vara en UKR eller inte. Många gånger har översättarna varit mer försiktiga med uttryck än vad jag själv skulle varit. De har använt strategier som *ersättning* eller *specificering* i fall där jag skulle ansett det mer lämpligt att göra en överföring av begreppet. Detta kan bero på att översättningarna är nu mellan tio och trettio år gamla och att flera av de latinamerikanska UKR nu tycks mer transkulturella än de var då. Därför har jag också valt att ha med de UKR som översättarna behandlat som monokulturella för källkulturen, men som jag idag skulle anse vara transkulturella och även existerar i den svenska kulturen. Exempel på detta är *tortilla* och *chorizo*, som vi i Sverige och även i USA idag skulle anse vara en del av vår kultur.

En annan metod som använts i klassificeringen av osäkra fall av strategier är att ”googla” bilder på de olika uttrycken för att se hur återgivningarna motsvarar källtexten. Googlingen har använts dels för att förstå vad källtextens UKR egentligen är i de fall osäkerhet uppstått. Då googlas helt enkelt bilder på uttrycket på källspråket och resultatet kan ge en överblick över hur vanligt uttrycket är och i vilka sammanhang det förekommer. Sedan googlas även målspråkens översättningar och resultaten visar hur nära uttrycken ligger varandra, om bilder på uttrycket förekommer i samma

sammanhang eller i olika sammanhang och ungefär hur vanligt uttrycket är. Detta sätt fungerar bra på UKR eftersom de refererar till något specifikt i källkulturen, som ofta till exempel är en plats, person, maträtt, föremål eller institution. Den mexikanska maträtten *Torrejas de natas* ger många bilder i en google-sökning medan återgivningen *äggkonfekt* inte ger en enda bild. På så sätt kan *ersättning* som strategi uteslutas, eftersom uttrycket då skulle haft fler träffar på svenska och varit vanligt förekommande. Man kan också utesluta *officiell ekvivalent* eftersom man då skulle fått upp bilder på samma sak som i sökningen på källtextuttrycket, om det inte är så att uttrycken ger olika associeringar trots att de står för samma sak. Detta blev tydligt i sökningen på *Jueves Santo* (skärtorsdag). Trots att den svenska återgivningen skärtorsdag kan anses vara en *officiell ekvivalent* (eftersom det är en officiell religiös benämning på den kristna högtiden) ger bildsökningen olika resultat på de två språken. På källspråkssökningen visar bilderna religiösa processioner, mässor och bilder av Jesus och lärjungarna. På en svensk sökning på *skärtorsdag* visas bilder på häxor och påskkäringar, påskägg, kycklingar, men även på Jesus och lärjungarna (da Vincis målning). Begreppen överlappar delvis varandra, men det finns även saker som skiljer associationerna kring begreppen åt. Detta kallar Kahan för den referentiella dimensionen (2009: 38). Exempel på det är den svenska kopplingen mellan kycklingar och ägg och skärtorsdagen, som inte alls förekommer i det spanska källspråkuttrycket. På engelska verkar det motsvarande uttrycket *Holy Thursday* nästan enbart associeras med Jesu sista nattvard med lärjungarna, åtmonstone kan resultaten av googlesökningen tolkas så. Att söka bilder på detta sätt har varit en stor hjälp i klassificeringen av UKR och även av översättningsstrategierna.

5.2 Kategorisering av UKR

Kategoriseringen av UKR har en sekundär plats i studien och har endast gjorts för att få en överblick över vilken typ av begrepp som ingått i studien och om det finns några tydliga skillnader i hur exempelvis namn och andra kategorier begrepp har översatts. Pedersen menar att råd till översättare kan ha påverkat hur olika kategorier UKR översatts (2007b: 108). Detta är intressant att undersöka eftersom Davidsson (2010) i sin analys fann att namn var i stor majoritet av alla UKR hon hittade i en av Stieg Larssons romaner. Dessa var dessutom övervägande återgivna genom *överföring*. Om det är så att alla namn övervägande återges med *överföring* även i denna studie kan det vara intressant att särskilja dessa från övriga och se om andra kategorier återges annorlunda. Detta är inte ett av studiens huvudsyfte utan ses som en hjälp i att förstå resultatet bättre. Kategoriseringarna av UKR har gjorts utifrån den typ av begrepp som förekommer mest bland källtexternas UKR. Pedersens (2007b), Davidssons (2010) och Kahans (2009) kategorier har studerats men inte passat i detta fall eftersom det rör sig om andra typer av ord i den här studiens korpus. Syftet med kategoriseringen är också att få en inblick i vilken typ av begrepp som ofta utgör UKR.

5.3 Klassificeringen av översättningsstrategier

De UKR som tagits fram ur de fyra källtexterna sammanställdes i en tabell med de två återgivningarna på svenska och engelska bredvid. Sedan började klassificeringen av översättningsstrategier för de båda målspråken. När ett första utkast gjorts av alla 800 målspråksöversättningar gick listan igenom flera gånger för jämförelse inom korpusen och med Pedersens klassificeringar. Beroende på perspektivet man iakttar begreppet ifrån kan olika strategier verka lämpliga. Ibland har kombinationer av strategier använts och då är det extra viktigt

att kontrollera så att klassificeringen blir helt rätt. Det finns många gränsfall där jämförelser med Pedersen och andra tidigare studier har fått stå som underlag för besluten om klassificering.

I de fall där två eller fler strategier har använts för en och samma UKR har dessa inte räknats till båda kategorierna utan bildat en egen kategori av kombinationerna. Dessa presenteras vid sidan av de övriga kategorierna. Pedersen har i dessa fall valt att räkna kombinationerna till de två eller fler kategorier som kombinationen använder. Detta anser jag inte ger en helt klar bild av hur strategierna använts och det gör statistiken mer komplicerad eftersom resultatet ger fler än en strategi per UKR. När resultatet sammanställs är antalet klassificerade använda strategier över 800 medan antalet UKR är exakt 800. Det gör det svårare att räkna ut procenttal. Dessutom får man då inte en klar bild över hur kombinationerna använts.

5.3.1 Osäkra fall

I de flesta strategierna fanns det fall som var svåra att klassificera och som kunde anses som gränsfall. Nedan redogörs dessa fall strategi för strategi. För repetition av de olika strategierna se avsnitt 4.1.

Officiell ekvivalent förekom inte så mycket. Eftersom den strategin kan skapas genom vilken som helst av de andra strategierna kunde det ibland vara svårt att definiera vad som är en officiell ekvivalent. Ett exempel på officiell ekvivalent som vi redan diskuterat är *Jueves Santo* (se exemplet från avsnitt 5.1). Direkt översatt betyder det helig torsdag och är vad som på svenska kallas skärtorsdagen. Det är också så det har översatts till svenska i korpus. Ett problem med denna officiella ekvivalent är däremot associationerna eller konnotationerna som begreppen omfattar på de olika språken och inte de två kulturerna. I Latinamerika förknippas *Jueves Santo* främst med katolska kyrkan och religion. Där firar man Jesu sista måltid (nattvard) och gör pilgrimsvandringar eller processioner som en botgöring för de synder man begått under året. Laddningen och associationerna till *Jueves Santo* är alltså ganska annorlunda från det som associeras med en svensk skärtorsdag. I Sverige skulle man troligen associera skärtorsdagen med äggpickning, fjädrar, påskkärningar och godisinköp. Ursprunget är dock det samma. Det kommer från en kristen högtid och handlar om samma specifika dag på året. Tyvärr finns det inget sätt att inom modellen markera denna skillnad mellan målkulturerna. Översättningen skärtorsdagen får ses som officiell ekvivalent trots att det egentligen har olika innebörd i de två kulturerna. Anledningen till att *Jueves Santo* från början räknas som en UKR är att associationerna till begreppet och vad det innebär kräver kulturförståelse på en högre nivå än språknivå. I sammanhanget i boken förstår man inte innebörden i begreppet bara genom att veta vilken dag på året det är. Detta underlättas inte av att veta vilket begrepp det motsvarar på svenska eller engelska heller eftersom dagarna har så olika innehåll och associationer inom de olika kulturerna. Detta illustreras inte minst om man söker på bilder för de olika begreppen på google. Då får man fram helt olika bilder för de olika språkens uttryck.

En annan officiell ekvivalent ifrån korpusen är *Estrecho de Magallanes*, eller Magellans sund som den svenska motsvarigheten är. Detta är ett exempel på en officiell ekvivalent som är väldigt känd i källspråkskulturen men inte lika känd i målspråkskulturerna. I Chile vet de allra flesta vad *Estrecho de Magallanes* är eftersom det är den viktiga naturliga kanalen som förbinder Atlanten med Stilla havet och som går rakt igenom Chiles södra delar. De här exemplen visar att officiell ekvivalent är svårt att klassificera som källspråksorienterat eller målspråksorienterat eftersom den officiella ekvivalenten kan ha olika konnotationer som egentligen skulle behöva förklaras på ett eller annat sätt, eller vara väldigt okänd, som i fallet med Magellans sund.

Överföring är den strategi som är lättast att klassificera eftersom det direkt syns i texten om en överföring gjorts. De enda fall som kan vara svåra är att skilja på en officiell ekvivalent och en överföring. När den mexikanska staden *Piedras Negras* överförs till svenska var det till exempel svårt att veta om detta är en överföring eller en officiell ekvivalent. Frågan man bör svara på är om det finns något beslut där *Piedras Negras* är vedertaget som motsvarighet till denna mexikanska stad även på svenska. Det är inte självklart att det går att ta reda på. Den avgörande faktorn har därför blivit om begreppet är tillräckligt viktigt eller känt för att ha en officiell ekvivalent, om det är troligt att ett beslut tagits i frågan. I fallet med *Piedras Negras* verkade begreppet för okänt för att tänka sig att ett beslut tagits på att kalla det samma sak på svenska. Därför klassificerades det som överföring och inte som officiell ekvivalent. Överföring används också i kombination med andra strategier där en del av begreppet överförs och andra delar blir direkt översatta eller något annat.

Specificering är en strategi som innebär överföring tillsammans med en förklaring eller ett tillägg. Ibland är själva specificeringen eller tillägget till referensen en direkt översättning av referensen. Specificering skulle i vissa fall kunnat vara överföring och direkt översättning tillsammans. Många gånger förekommer specificeringar eller tillägg, men de föregås inte av överföring utan av direkt översättning. Exempelvis återges *mes de María* som är en månadslång katolsk högtid med firandet under Mariamånaden. Detta är en direkt översättning med tillägget firandet under som beskriver vad månaden innebär. Istället för att klassificera detta som specificering måste det klassificeras som generalisering-parafras. Det förekommer många fall av den här typen som inte kan klassificeras som specificering eftersom referensen inte återges med överföring i samband med specificeringen. Det förekommer gränsfall av detta där det är tveksamt om det handlar om överföring eller inte. Referensen *rosario* som anspelar på en bön som utförs med hjälp av ett radband återges på engelska med *say the rosary*. Här är *rosario* modifierat för att passa engelskan. Det är gränsfall om det kan ses som en överföring men eftersom ingen av de andra strategierna passade (möjligen officiell ekvivalent) fick utslutningsmetoden hjälpa till att klassificera denna.

Direkt översättning var en förhållandevis tydlig strategi att urskilja. De få komplicerade fallen som uppstod var när den används i kombination med andra strategier. Ofta kan en del av referensen överföras och en del av den återges med direkt översättning. De fall där direkt översättning använts tillsammans med en förklaring eller ett tillägg har de klassificerats som generalisering-parafras (jämför föregående stycke).

Strategin *generalisering* har två underkategorier, *parafras* och *överordnat begrepp*. Det överordnade begreppet var lätt att urskilja bland referensernas återgivningar eftersom det har en så tydlig definition. Parafrasen däremot gav upphov till mer tolkningsfrågor och osäkra fall. Som tidigare nämnts bestod parafrasen ofta av en direkt översättning med ett tillägg (se stycket *Specificering* ovan). Det kändes inte självklart att detta skulle klassificeras som en generalisering. Många gånger är det en kort förklaring eller omskrivning av vad referenser innebär som kanske inte innebär en generalisering i ordets vanliga betydelse. Vissa återgivningar som inte passade in någon annanstans fick klassificeras som generalisering-parafras. Ett exempel på detta är *sede de gobierno* som ordagrant betyder *högkvarter för regeringen* och syftar till den plats där regeringen stängde in sig under militärkuppen för att komma undan militärerna som var på väg att ta över. Detta har återgivits med omskrivningen *regeringslokalerna*. Det är inte en direkt översättning, och inte en specificering eftersom referensen inte återgivits genom överföring med tillägg (se stycket ovan om överföring). Det är inte en ersättning eftersom begreppet inte är vedertaget på svenska (se avsnitt 4.1 angående strategin ersättning). Det enda som denna återgivning passar in på är strategin *generalisering-parafras*.

De svåra med klassificeringen av återgivning genom ersättning uppstår om ersättningen ligger väldigt nära källspråksreferensen och det inte är klart om det faktiskt kan anses vara samma sak, eller en ersättning. Ibland har referensen samma juridiska betydelse men har helt olika innebörd i de olika kulturerna. Referensen *pastelerías* är ett ställe där man gör pasteles, eller bakelser. Det är ungefär som ett konditori som är den svenska återgivningen eller ett *bakery* som är den engelska. Skillnaderna är att i det svenska konditoriet bjuds det ofta på kaffe och sittplatser. Man kan få både smörgåsar och bakelser och dryck. I ett engelskt *bakery* kan man köpa både bröd och bakelser. I en latinamerikansk *pastelería* är det troligt att man köper just bakelser och tårtor och pajer, men det är inget café på det vis som det svenska konditoriet är, och de säljer inte bröd som engelska *bakery* kan göra. Samtidigt är det en väldigt liten skillnad och det kan naturligtvis variera i olika länder och regioner hur dessa tre referenser ser ut inom kulturerna. Frågan om referensen egentligen är kulturspecifik ställs på sin spets när återgivningarna på de andra språken ligger väldigt nära källspråksreferensen.

Utelämning har inte orsakat svårigheter i klassificeringen eftersom det definitivt är så att det handlar om strategin utelämning när någonting inte finns med i måltexterna. Utelämning kan däremot kombineras med andra strategier och delar av referenser kan utelämnas medan andra återges genom direkt översättning eller på annat sätt. I ett fall var det osäkert om en återgivning var en generalisering eller en utelämning. Den spanska referensen var *plaza de armas* (ung. vapentorget) och den engelska återgivningen löd *the plaza*. Detta kan ses som en överföring av *plaza* med en utelämning av definitionen *de armas*, som också talar om vilket torg det handlar om. Det kan också ses som en generalisering-överordnat begrepp eftersom *the plaza* betyder torget och endast exkluderar vilket torg det var. I det här fallet ansågs *the plaza* anspela på detta specifika torg utan att generalisera med en term som *the square* som hade kunnat vara fallet. Därför klassificerades återgivningen som överföring och utelämning i kombination.

5.3.2 Svagheter och styrkor i modellen

Pedersens modell fungerar generellt bra för utförandet av studien. Strategierna är väl genomtänkta och relativt heltäckande. På vissa sätt märks det dock att den är gjord för undertextning och inte för skönlitteratur. Det hade varit intressant från den här studiens perspektiv att dela upp strategin *generalisering-parafra*s och undersöka olika typer av parafrafer. En stor del av återgivningarna med strategin *generalisering-parafra*s utgjordes i den här korpusen av direkt översättning med en specificering eller ett tillägg. Dessa hade kunnat placeras som en underkategori till specificering eftersom de till så stor del liknar den strategin.

En annan typ av parafrafer som förekommer är förklarande parafrafer som beskriver exakt vad referensen är. Jag ifrågasätter om det verkligen är en generalisering. Dock måste den enligt modellen klassificeras som *generalisering-parafra*s. Flera av parafraferna har inte generaliserat utan i vissa fall till och med specificerat referensen tydligare än i källtexten. Denna typ av parafrafer skulle också kunna undersökas som en egen strategi. För den typ av texter som utgör den här studiens korpus hade det varit intressant att göra parafrafer till en egen strategi och dela upp den i olika typer av parafrafer, t.ex. specificerande, generaliserande och förklarande.

5.3.3 Svagheter och styrkor i utförandet

När en modell innehåller många olika moment betyder detta att det också finns många olika skeden där felmarginaller kan uppstå. I alla dessa moment finns det utrymme för olika tolkningar och åsikter. Beroende på kulturförståelse och språkkunskaper kan man ha olika uppfattningar om vad en

UKR är och vilka uttryck som i sammanhanget skall klassificeras som sådana. I det här stadiet har Pedersens modell varit utförlig med att definiera monokulturell och transkulturell UKR och tydligt genom exempel visa vad som kan klassificeras som detta och inte. Trots gedigen vägledning av Pedersen (2007a) och flera andra studier att jämföra med (ex. Davidsson, 2010; Kahan, 2009) var det ändå svårt att dra en gräns ibland för vad som borde räknas som UKR och inte. I varje genomläsning av dem har tveksamheter uppstått och ändringar gjorts, ibland för att vid nästa genomläsning flyttas tillbaka igen. En fråga som väglett genom detta är om en svensk eller angloamerikansk läsare som inte har någon som helst metakunskap om Latinamerika skulle förstå referensen. Om svaret är nej har referensen definierats som en UKR.

Klassificeringen av strategier har visat lite knepigare eftersom alla referenser måste in i strategierna som modellen tillåter även om det ibland verkar som om de inte direkt passar i någon kategori, eller skulle kunna passa i fler av dem. Om man väljer att göra på ett visst sätt en gång är det viktigt att välja på samma sätt om en liknande situation uppstår igen. Detta har gett upphov till diverse ändrande och omplacering under arbetets gång, vilket säkert kan ses som en normal arbetsprocess.

Huvudsyftet med studien är att se hur käll- eller målspråksorienterade översättningarna är. Därför har det ibland uppstått prekära situationer när klassificeringen av återgivningen av ett begrepp pendlar mellan t.ex. specificering och generalisering-parafras. En av strategierna är källspråksorienterad och en av dem är målspråksorienterad. Hur man klassificerar i dessa situationer kommer att ha en avgörande betydelse för utslaget av källspråksorientering och målspråksorientering. Små bedömningskillnader kan således påverka resultatet. Under arbetets gång har det därför uppstått frågeställningar om hur man tydligare ska kunna definiera mål- och källspråksorientering i strategier. En lösning skulle kunna vara att dela ut ”källspråkspoäng” till återgivningar där själva strategin anses vara målspråksorienterad men återgivningen i sig tycks vara mer källspråksorienterad. En generalisering-parafras som ligger väldigt nära källtexten skulle kunna få mer ”källspråksorienteringspoäng” än en som är just väldigt generaliserande. Detta är naturligtvis inget som kan lösas under några rader i en studie som denna. Men det finns utrymme för ytterligare studier på området.

5.4 Utfall

5.4.1 Målspråks- och källspråksorientering

Resultatet av klassificeringen av översättningsstrategier enligt Pedersens model (2007b) (med vissa modifieringar, se 4.1) visar många likheter mellan de två målspråken. I de flesta strategier har de båda måltexterna ett liknande antal. Den första av uppsatsens frågeställningar (se kapitel 3) rör vilka skillnader det finns mellan de två målspråken i valet av strategier. Utfallet uppdelat i målspråk och enligt strategier visas i tabell 1. De källspråksorienterade och målspråksorienterade strategierna visas grupperade tillsammans med de källspråksorienterade överst i listan. Utfallet för de båda målspråken jämfört med det totala, alltså båda språken sammantaget (Alla tal i tabellerna är avrundade till en decimal).

<i>Strategier</i>	<i>Svenska</i>	<i>Engelska</i>	<i>Totalt</i>
Överföring	19	26,3	22,6
Specificering	4,8	5	4,9
Direkt översättning	13	14,5	13,8
Generalisering-Parafras	16,3	9,3	12,8
Generalisering-Överordnat begrepp	11,3	7,5	9,4
Ersättning	21,5	22,8	22,1
Utelämnning	1	0,8	0,9
Officiell ekvivalent	4,8	5,5	5,1
Kombinationer	8,5	8,5	8,5

Tabell 1 Strategianvändningen uppdelat i käll-, och målspråksorienterade strategier, angivet i procent.

Tabell 1 visar i kolumnen till vänster de olika strategierna med de källspråksorienterade först, följt av de målspråksorienterade. De två sista raderna är strategin *officiell ekvivalent* som kan anses stå utanför mål-, och källspråksorientering (se 4.1.1) samt kombinationer, som utgörs av fler än en strategi. Den andra kolumnen visar utfallet totalt för användningen av strategierna för de svenska översättningarna. Den tredje kolumnen visar motsvarande utfall för engelskans översättningar. I kolumnen längst till höger är de båda målspråken ihopslagna och den totala användningen av strategier för båda språken anges.

De engelska och svenska översättningarna har ett liknande utfall i strategierna. I de flesta fall följer de varandra ganska nära, med skillnader på endast någon procent. Trots detta märks en tydlig trend, nämligen att de engelska återgivningarna har ett högre antal än den svenska, för alla källspråksorienterade strategier. Den största skillnaden gäller för *överföring* där de svenska översättningarna använt strategin till 19 procent och de engelska översättningarna till 26,3 procent. I de övriga två kategorierna är skillnaderna små, men ändå värda att notera eftersom de följer samma trend.

De svenska översättningarna har använt sig av alla målspråksorienterade strategier mer än de engelska, med undantag för *ersättning*, som de engelska översättningarna använt lite mer (till 22,8 procent mot svenskans 21,5 procent). Även om resultaten ligger nära varandra även för de målspråksorienterade strategierna, motsvarar trenden utfallet för de källspråksorienterade strategierna. De svenska översättningarna har lägre procenttal i de källspråksorienterade strategierna, där de engelska översättningarna har högre och tvärt om för de målspråksorienterade strategierna där de engelska översättningarna har mindre användning och de svenska mer. Totalt

sett består de svenska översättningarna till större del av målspråksorienterade strategier än de engelska översättningarna. I tabell 2 visas resultatet med de vanligaste strategierna angivet i procent i fallande ordning beroende på frekvens. De två målspråken jämförs med det totala.

<i>Strategier</i>	<i>Svenska</i>	<i>Engelska</i>	<i>Totalt</i>
Överföring	19	26,3	22,6
Ersättning	21,5	22,8	22,1
Direkt översättning	13	14,5	13,7
Generalisering-Parafras	16,3	9,3	12,8
Generalisering-Överordnat begrepp	11,3	7,5	9,4
Kombinationer	8,5	8,5	8,5
Officiell ekvivalent	4,8	5,5	5,1
Specifisering	4,8	5	4,9
Utelämning	1	0,8	0,9

Tabell 2: Strategianvändningen i fallande ordning enligt frekvens, angivet i procent.

Som tabell 2 tydligt visar, är den vanligaste strategin *överföring*, tätt följd av *ersättning*. Det är intressant att notera att av de två vanligaste strategierna är en källspråksorienterad (*överföring*) och en målspråksorienterad (*ersättning*). De används till i stort sett lika hög grad totalt sett även om engelskan har en högre procentsats för båda strategierna. *Direkt översättning* används av båda språken till ungefär lika stor andel och är totalt sett den tredje mest använda strategin. I de svenska översättningarna är dock *generalisering-parafras* vanligare. På fjärde plats av de mest använda strategierna totalt finns just *generalisering-parafras* och *-överordnat begrepp*. Den minst använda strategin är den mest målspråksorienterade strategin, *utelämning*.

Det är inte lätt att genom ovanstående tabeller urskilja skillnader i käll-, eller målspråksorientering totalt sett eller för de olika språken. En av frågeställningarna inför den här studien (se kapitel 3) var om de engelska översättningarna i högre grad använder målspråksorienterade strategier. I tabell 3 ser vi en sammanställning av den procentuella användningen av målspråksorienterade, källspråksorienterade och neutrala strategier, uppdelade i språk.

<i>Strategier</i>	<i>Svenska</i>	<i>Engelska</i>	<i>Totalt</i>
Källspråksorienterade	36,8	45,8	41,3
Målspråksorienterade	50	40,3	42,1
Övriga	13,3	14	13,6

Tabell 3: Sammanställning av användningen av käll-, respektive målspråksorienterade strategier, angivet i procent.

Som tabell 3 visar är det i den här studien, totalt sett, vanligare med målspråksorienterade strategier än källspråksorienterade. Det finns en ganska stor balans mellan de två huvudstrategierna och båda används i över 40 procent av de totala återgivningarna. När vi tittar på skillnaderna mellan språken är det så att målspråksorienterade strategier endast är vanligast i de svenska översättningarna (används till 50 procent). I de engelska översättningarna är de källspråksorienterade strategierna vanligast med en skillnad på fyra procentenheter ned till de målspråksorienterade. Skillnaden mellan de två huvudkategorierna av strategier är ändå större för de svenska översättningarna som använder målspråksorienterade till 50 procent och källspråksorienterade till endast 36,8 procent. De engelska översättningarna är inte mer målspråksorienterade än de svenska översättningarna. Utfallet visar istället det motsatta. De engelska översättningarna är mer källspråksorienterade generellt sett än de svenska.

5.4.2 Närhet mellan Mexiko och USA

Det kan argumenteras att den mexikanska romanen *Kärlek het som chili* ligger kulturellt närmre den angloamerikanska kulturen än de övriga romanerna (se 2.1.1). Därför skulle det vara möjligt att den mexikanska romanen översatts till engelska med en högre grad av källspråksorientering. En av den här uppsatsens frågeställningar (se kapitel 3) handlar om detta. För att pröva om det är så att den engelska översättningen av den mexikanska romanen har en högre grad av källspråksorientering jämfört med övriga romaner, jämförs målspråks- och källspråksorientering för denna roman med genomsnittet för alla romaner. Alla värden är angivna i procent av den totala mängden återgivning och avrundade till en decimal.

<i>Strategier</i>	<i>Svenska</i>	<i>Engelska</i>	<i>Engelska totalt</i>	<i>Svenska totalt</i>
Målspråksorienterade	57	49	40,3	50
Källspråksorienterade	31	42	45,8	36,8
Övriga	12	9	14	13,3

Tabell 4: Engelska översättningens strategianvändning i *Kärlek het som chili* jämfört med övriga romaner, uppdelat i käll-, och målspråksorienterade strategier och angivet i procent.

Kolumnen längst till vänster i tabell 4 visar uppdelningen i käll-, och målspråksorientering. De som inte tillhör någondera av dessa klassificeras här som *övriga*. I *övriga* ingår *officiell ekvivalent* och kombinationer av strategier. Utfallet för den svenska översättningen av *Kärlek het som chili* anges i andra kolumnen från vänster. Den siffra på 57 procent för de målspråksorienterade strategierna är högre än genomsnittet för alla romaner (50 procent). Den svenska översättningen är alltså mer målspråksorienterad i denna roman än i genomsnittet av alla romaner. Icke oväntat är de svenska översättningarna samtidigt mindre källspråksorienterade än de är i genomsnittet av alla romaner. Detta är naturligt med tanke på den ökade målspråksorienteringen för just den här romanen. I tredje kolumnen anges den engelska översättningen av romanen. Även den är mer målspråksorienterad än genomsnittet för alla romaner (angivet i kolumn fyra).

Den svenska översättningen är fortfarande mer målspråksorienterad än den engelska, men skillnaden är mindre än i genomsnittet för alla romaner (se tabell 3). Skillnaden mellan de två målspråken ligger på cirka tio procentenheter i användningen av målspråksorienterade strategier. Detta är ungefär samma skillnad som för genomsnittet av alla romaner (se tabell 2). Användningen

av kombinationer och *officiell ekvivalent* ligger på ungefär samma nivå som i genomsnittet för svenskan, men ligger för engelskan på fem procentenheter under genomsnittet. Det är en mindre användning av *officiell ekvivalent* och kombinationer av strategier i den engelska översättningen av *Kärlek het som chili*.

5.4.3 Tidiga och sena romaner

Polysystemteorin menar att rådande normer för översättning påverkar hur texter översätts (se 2.3.1). Dessa normer påverkas i sin tur av det litterära systemet som litteraturen översätts till och dess relation till det litterära systemet som litteraturen översätts från. Även politiska relationer mellan kulturer och länder påverkar hur saker översätts och när (se 2.2). Det är utifrån detta möjligt att de senare romanerna (utgivna efter år 2000) som ingår i materialet har översatts enligt andra normer än de tidiga romanerna (utgivna under åttiotalet). Globalisering och invandring från latinamerikanska länder till västvärlden kan ha påverkat översättning från den latinamerikanska kulturen. Därför studerades skillnader mellan översättningarna av de två tidigare och de två senare romanerna (se frågeställningar i kapitel 3). Resultatet visas i tabell 5.

<i>Strategier</i>	<i>Tidiga romaner svenska</i>	<i>Tidiga romaner engelska</i>	<i>Tidiga romaner totalt</i>	<i>Sena romaner svenska</i>	<i>Sena romaner engelska</i>	<i>Sena romaner totalt</i>
Överföring	14	21,5	17,8	24	31	27,5
Specificering	7,5	5,5	6,5	2	4,5	3,3
Direkt översättning	11,5	14	12,8	14,5	15	14,8
Generalisering-P.	20,5	13	16,8	12	5,5	8,8
Generalisering-Ö.	14	9,5	11,8	8,5	5,5	7
Ersättning	18,5	23	20,8	24,5	22,5	23,5
Utelämnning	1	0,5	0,8	1	1	1
Officiell ekvivalent	5,5	6,5	6	4	4,5	4,3
Kombinationer	7,5	6,5	7	9,5	10,5	10

Tabell 5: Jämförelse av strategianvändningen mellan tidiga och sena romaner, angivet i procent.

Kolumnen längst till vänster visar strategierna enligt uppdelning i målspråksorientering och källspråksorientering. Sedan följer uppräknings av användningen enligt målspråk för de tidiga romanerna i andra till fjärde kolumnen och de senare romanerna i femte till sjunde kolumnen från vänster. Redan för den första strategin *överföring* syns stora skillnader mellan de tidiga och sena romanerna. För båda målspråken används *överföring* i de senare romanerna till en tio procentenheter högre grad än de tidiga. *Specificering* används mindre i de senare romanerna för båda språken och *direkt översättning* används mer i de senare romanerna för båda språken. De källspråksorienterade strategierna används betydligt mer för båda målspråken i de senare romanerna. Endast *specificering* av de källspråksorienterade strategierna används mindre i de senare romanerna, med störst skillnad för de svenska översättningarna med en minskning på 5,5 procentenheter.

För de målspråksorienterade strategierna noteras en minskning i de senare romanerna för båda språken. *Generalisering-parafras* och *generalisering-överordnat begrepp* sjunker båda betydligt i användning i de senare romanerna. Strategin *ersättning* är den strategi där de båda målspråken skiljer sig åt vad det gäller ökning och minskning (de har hittills följt samma mönster för tidiga och sena romaner). Användningen av *ersättning* ökar i de sena svenska översättningarna, men minskar i de engelska, dock bara med en halv procentenhet. Användningen av *officiell ekvivalent* har minskat något och användningen av kombinationer har ökat något. I stort följer de båda målspråken en utveckling mot en större målspråksorientering med minskning av användningen av de flesta målspråksorienterade strategierna och ökning av de källspråksorienterade strategierna, med vissa undantag. Det totala utfallet för skillnaderna mellan målspråksorienterade och källspråksorienterade strategier för de tidiga och de sena romanerna illustreras tydligare i tabell 6.

<i>Strategier</i>	<i>Tidiga romaner svenska</i>	<i>Tidiga romaner engelska</i>	<i>Tidiga romaner totalt</i>	<i>Sena romaner svenska</i>	<i>Sena romaner engelska</i>	<i>Sena romaner totalt</i>
Källspråksorienterade	33	41	37,1	40,5	50,5	45,6
Målspråksorienterade	54	46	50,2	46	34,5	40,3
Övriga	13	13	13	13,5	15	14,3

Tabell 6: Jämförelse av strategianvändningen mellan tidiga och sena romaner, uppdelat i käll-, och målspråksorienterade strategier och angivet i procent.

I tabell 6 har de olika strategierna slagits ihop inom huvudgrupperna käll-, och målspråksorientering. Det underlättar för läsaren att notera de huvudsakliga skillnaderna mellan tidiga och sena romaner. Tabell 6 följer i övrigt uppbyggnaden i tabell 5. Avrundningar har gjorts till en decimal. Kolumn två från vänster visar de svenska översättningarnas användning av översättningsstrategier. Trenden som noterades i tabell 5 blir ännu tydligare i tabell 6. De källspråksorienterade strategierna har ökat i användning för båda språken och de målspråksorienterade strategierna har totalt sett minskat för båda språken. De svenska översättningarna är mer målspråksorienterade än de engelska översättningarna är, både i de tidiga och de sena romanerna. Skillnaderna är så stora för de engelska översättningarna att man kan se ett skifte från en målspråksorientering i översättningarna, till en källspråksorientering. I de tidiga romanerna använder engelskan målspråksorienterade strategier till 46 procent och källspråksorienterade strategier till 41 procent. I de sena romanerna har de målspråksorienterade strategierna sjunkit till 34,5 procent och de källspråksorienterade ökat till 50,5 procent. De svenska översättningarna har också gått mot en större källspråksorientering, men de målspråksorienterade strategierna dominerar fortfarande den svenska översättningen i de sena romanerna.

5.4.4 Enligt kategoriseringarna

Det har konstaterats att olika typer av UKR översätts med hjälp av olika strategier (se avsnittet om Davidssons studie i 2.4.1). Det är möjligt att utfallet av strategier påverkats av den typ av UKR som utgör korpus. För att få en bild av vilka typer av UKR som ingår i korpus presenteras en sammställning av dessa i tabell 7, enligt kategoriseringar. För en utförlig beskrivning av kategorierna se avsnitt 2.2.1.2. Kategorierna anges enligt frekvens med den vanligast förekommande överst i listan. Underkategorierna till kategorin *namn* anges utan fet stil under det totala antalet för alla namnkategorier. Det är värt att påpeka att det är källtextens UKR som har

klassificerats i kategorier. Översättningarna av desamma ingår inte i klassificeringen. Ett hundra UKR från varje roman ingår i korpus. Det sammanlagda antalet för alla fyra romaner är fyra hundra.

<i>Kategori</i>	<i>Antal totalt</i>
Mat och dryck	77
Namn totalt	61
Namn realia	23
Namn personer	18
Namn övriga	11
Namn konstverk	9
Politisk aktivism	49
Samhälle	41
Titlar	34
Religion	33
Föremål	27
Institutioner	23
Folkgrupp	20
Hem	18
Stadsplanering	17
Totalt	400

Tabell 7: Kategoriseringarna av UKR

Kategorien *mat och dryck* är den mest förekommande kategorin. De flesta av dessa referenser kommer från romanen *Kärlek het som chili* där varje kapitel börjar med ett recept, ofta på typiska mexikanska maträtter. Under kapitlet kommenteras sedan maten och hur den påverkar historien. Många namn på maträtterna nämns därför flera gånger i texten, varför de är så vanligt förekommande. Den näst vanligaste typen av UKR i denna korpus är *namn*. Namn på platser och personer är vanligaste. Namnen förekommer i alla romaner men i hög grad i Allendes berättelser som handlar om Chiles historia och refererar till politiker, poeter och andra viktiga personer under den tid då berättelsen utspelar sig. Namnen på realia förekommer också i alla romaner. Det är flera städer som omnämns ofta och även floder, berg och andra geografiska företeelser. *Politisk aktivism*, som är den tredje största kategorin, återfinns mest i *Mitt namn är Luz* som handlar om diktaturen i Argentina under sjuttioalet. De förekommer även i *Andarnas hus* där huvudkaraktären är politiskt aktiv och blir involverad i stadskuppen i Chile, även den under sjuttioalet. Till övriga kategorier hör sådant som refererar till skillnader mellan källkulturen och målkulturen. Hur samhället ser ut

(kategorin *samhälle*), synen på religion (kategorin *religion*), vilken typ av saker som utgör en del av vardagen (kategorin *föremål*) osv. Kategorin *folkgrupp* refererar ofta till indianska folkgrupper som målkulturerna inte har kommit i kontakt med. Kategorierna speglar tydligt på vilka områden käll- och målkulturerna skiljer sig åt. Det handlar om politisk historia med diktaturer och förtryck som målkulturerna inte delar med källkulturerna, det handlar om skillnader i matvanor och i geografi, men också om synen på religion och den etniska sammansättningen av befolkningen.

Hur typen av UKR har påverkat valet av strategier illustreras i tabell 8. I tabell 7 var det totala antalet UKR 400. I tabell 8 har strategierna för varje UKR räknats för båda målspråken och eftersom målspråken är två blir antalet klassificerade strategier två per UKR. Det totala antalet räknade strategier i tabell 8 blir således 800. Tabell 8 visar både strategier och kategorier enligt frekvens i fallande ordning med den vanligast förekommande strategin överst i raderna och den vanligast förekommande kategorin längst till vänster av kolumnerna. Kategorin *namn* som i tabell 7 anges med alla underkategorier buntas i tabell 8 ihop till en post, där underkategorierna ingår.

<i>Kategorier</i> → <i>Strategier</i> ↘	<i>Mat och dryck</i>	<i>Namn</i>	<i>Politisk aktivism</i>	<i>Samhälle</i>	<i>Titlar</i>	<i>Religion</i>	<i>Föremål</i>	<i>Institutioner</i>	<i>Folkgrupp</i>	<i>Hem</i>	<i>Stadsplanering</i>
Överföring	29	74	23	6	3	5	2	3	23	8	5
Ersättning	35	4	24	25	19	6	16	10	5	19	14
Direkt övs.	11	15	17	9	11	18	9	11	5	0	4
Generalisering-P	30	4	20	10	1	13	9	6	1	2	6
Generalisering-Ö	11	2	4	9	1	8	15	14	0	6	5
Kombinationer	13	10	7	7	18	6	2	0	5	0	0
Officiell ekv.	0	7	2	9	14	9	0	0	0	0	0
Specificering	23	4	1	5	1	1	1	2	1	0	0
Utelämnning	2	2	0	2	0	0	0	0	0	1	0
Totalt	154	122	98	82	68	66	54	46	40	36	34

Tabell 8: Strategianvändningen enligt kategoriseringarna av UKR

Kategorin *mat och dryck* är den vanligaste, och den återges mest genom *ersättning*, *generalisering-parafra*s och *överföring*. *Ersättning* används till ungefär 23 procent och innebär att maträtten blir utbytt mot en liknande vanligt förekommande maträtt i Sverige eller USA, eller en annan latinamerikansk maträtt som är mer känd i målkulturen. *Generalisering-parafra*s innebär ofta att man istället för att ange namnet på maträtten gör en kort beskrivning av vad det är. *Namn* återges främst genom strategin *överföring* (används till 60 procent). Detta stämmer överens med Davidssons (2010) resultat (se 2.4.1). För referenser till *politisk aktivism* används *överföring*, *ersättning* och *generalisering-parafra*s mest. Kategorin *titlar* återges främst med hjälp av *ersättning*, *kombinationer* och *officiell ekvivalent*. Kombinationerna innebär ofta att man garderar sig genom att lägga till något till en *officiell ekvivalent* eller en *ersättning*. De flesta titlarna kommer från militären och många av dem har en *officiell ekvivalent* på svenska. *Religion* är den enda kategorin där strategin *direkt översättning* dominerar återgivningen och *institutioner* är den enda kategorin där *generalisering-överordnat begrepp* dominerar. I många fall av institutionerna innebär detta att man skriver *universitetet* istället för ett specifikt universitet, eller *juristprogrammet* istället

för ett specifikt känt universitetsprogram för juridikstudier. För kategorin *folkgrupper* är *överföring* den klart vanligaste strategin (den utgör 57 procent av återgivningarna). Även kategorierna *hem* och *stadsplanering* har en strategi som tydligt dominerar återgivningarna, nämligen *ersättning* (används till 52 procent av *hem* och 41 procent av *stadsplanering*).

Som nämnts ovan är *överföring* den vanligaste strategin för återgivning av *namn*, och *folkgrupper*. Den är även mycket vanlig i kategorin *politisk aktivism* (23 återgivningarna jämfört med den vanligaste strategin för *politisk aktivism* som är *överföring* och som har 24 återgivningarna). *Ersättning* är den vanligaste strategin för sju av kategorierna (*mat och dryck*, *politisk aktivism*, *samhälle*, *titlar*, *föremål*, *hem*, och *stadsplanering*). *Ersättning* är alltså mer spritt över kategorierna till skillnad från *överföring*, som är den vanligaste strategin men som endast dominerar kategorierna *namn* och *folkgrupper*, där *namn* utgör den absolut största delen. Strategin *överföring* beror därför till stor del på vilka kategorier UKR som finns medan *ersättning* generellt sett används mer i alla kategorier. En annan strategi som verkar styras mycket av kategorierna är *officiell ekvivalent* som till mycket stor del återges med *officiell ekvivalent*. Det är troligt att denna kategori skulle vara ännu mindre om referenserna innehöll färre titlar. Flera av strategierna är vanliga för återgivningarna av *mat och dryck* men detta faller sig naturligt eftersom det är den vanligaste kategorin. Specificering är den strategi som utmärker användningen för *mat och dryck* mest. Av all användning av *specificering* utgör *mat och dryck* 59 procent. Det är troligt att denna strategi skulle varit mycket ovanligare om inte referenserna till så stor del skulle handlat om *mat och dryck*.

Sammanfattningsvis har kategorierna stor betydelse för vissa strategier, som *överföring* och *specificering* och *officiell ekvivalent*. Övriga strategier är mer spridda över kategorierna.

6 Diskussion

Syftet med den här uppsatsen ringas in genom frågeställningarna som ställs i kapitel 3. Analysen har utförts för att söka finna svar på frågorna. I det här kapitlet diskuteras resultatet av analysen utifrån de frågeställningar som styrkt undersökningen.

I jämförelsen mellan engelska och svenska måltexter har resultatet visat att de engelska och svenska översättningarna följer varandra ganska nära i valet av strategier (se första frågeställningen i kapitel 3). Skillnaderna finns, men är inte stora. En skillnad är att *överföring* används till större del i de engelska än i de svenska måltexterna. Detta skulle kunna ha att göra med franskans historiska inverkan på det engelska språket som gör att vissa spanska ord har samma stam eller liknande stam som de engelska. Därför kan en *överföring* av dessa ord till engelska innebära att en engelskspråkig till viss del kan ta till sig innehållet eller till viss del förstå sammanhanget för uttrycket. Detta är inte möjligt på samma sätt för en svensk läsare eftersom färre ord har sådant släktskap. En möjlig förklaring som presenterats tidigare i uppsatsen är att USA:s geografiska och kulturella närhet till Mexiko och Latinamerika gjort att fler ord är bekanta för den amerikanska målgruppen (se 2.1.1, 2.1.2) och därför lättare kan återges genom *överföring* i de engelska måltexterna. Detta motsägs delvis av det faktum att källspråksorienterade strategier som *överföring* inte används i någon högre grad i de engelska måltexterna från den mexikanska romanen (som måste anses ligga kulturellt och geografiskt närmast USA) än från övriga latinamerikanska romaner (se tabell 4). Det bör nämnas här att uppsatsförfattaren till sin bästa förmåga endast tagit med det som kan klassificeras som

monokulturella UKR och därför bör sådant som överlappar mellan kulturerna inte vara med i korpus. Eftersom översättningarna till engelska (utom för *Mitt namn är Luz*) gjorts främst för en amerikansk publik bör inte kulturella skillnader till England spelat stor roll. Den mexikanska romanen är en av de tidiga romanerna. De största skillnaderna i val av översättningsstrategier upptäcktes just mellan tidiga och sena romaner där engelskan visade på stora förändringar över åren (se tabell 6). Målspråksorienterade strategier är de vanligaste i engelska måltexter i de tidiga romanerna (där den mexikanska romanen ingår). I de senare romanerna är källspråksorienterade strategier vanligast för engelskan. Detta verkar möjligen ha spelat större roll för valet av strategier än närheten till Mexiko. En tolkning av detta är att tidens normer för översättning som styrs av annat än just relationer mellan käll-, och målkultur är något som i större utsträckning påverkar strategierna.

Enkvists studie visar i ett av exemplen att det hon kallar ”främmande ord” var mer förekommande i engelska måltexter än i svenska (se 2.4.1; Enkvist, 1991: 87). Den här studiens resultat stämmer överens med Enkvist resultat på den punkten. Generaliseringar är vanligare förekommande i de svenska måltexterna än i de engelska. Även detta är något som Enkvist finner i sina resultat. Hon menar att begrepp ”neutraliseras” och ”normaliseras” på svenska (Enkvist, 1991: 86, 112). Detta skulle kunna innebära generaliseringar som förklarar genom parafras eller normaliserar genom att använda ett överordnat begrepp. Eftersom Enkvist (1991) inte använder samma benämningar på strategier är det svårt att veta exakt vad hon menar med ”normalisering” och ”neutralisering” av uttryck. Jämförelsen med generalisering blir därför en fråga om tolkning. Även om likheterna inte är beskrivna på samma sätt menar jag att de visar på samma trend, nämligen att referenserna anpassas mer till svenska än de gör till engelska.

Som redan nämnts är de engelska måltexterna mer källspråksorienterade än de svenska. Detta stämmer överens med Enkvists studie från 1991, men inte med Lindqvists antagande om översättning inom öppna och stängda system (se 2.3.1), och de antagen om geografisk närhet som gjorts i 2.1.1 och 5.4.2. Det går även emot Kahans resultat (1991: 38) som visar att de svenska översättningarna av UKR till störst del är källspråksorienterade (Kahan (2009) gör ingen jämförelse med engelska måltexter och analyserar italienska källtexter). Utifrån flera forskares analyser (Gentzler, 2008; Lindqvist, 2002; Munday, 2008b; Venuti, 2008) har det amerikanska litterära systemet normer för översättning som är typiska för ett stort och stängt system, nämligen en känslighet mot främmande inslag i måltexterna och tydlig målspråksdominans (se 2.3.1.1). Utifrån detta borde det svenska systemet som anses vara ett öppet och litet system använda mer källspråksorienterade strategier än det amerikanska. Detta har hittills stämt, i alla fall vad det gäller översättningar från engelska (Pedersen, 2007a, 2007b) och italienska (Kahan, 2009).

Svaret på fråga 2 i kapitel 3 om de engelska texterna är mer målspråksorienterade blir alltså nekande. Trots att angloamerikanska översättningar bevisats vara målspråksorienterade verkar de svenska översättningarna överträffa detta. Fråga 3 handlade om detta resultat stämde överens med Lindqvists antagande om öppna och stängda system. Även på denna fråga måste svaret bli att det inte är så. Enligt Lindqvists tolkning av polysystemteorin borde de svenska översättningarna vara mer källspråksorienterade än de engelska. Polysystemteorin skulle ändå kunna erbjuda en förklaring till detta utfall. Lindqvist (2002) har visat att högprestige-, och lågprestigelitteratur behandlas olika av översättare inom det litterära systemet. Om en viss typ av litteratur inte är del av kanon anses den vara perifer och behandlas därefter. Eftersom det översätts förhållandevis lite från Latinamerika och även från spanska i stort kan översättning av latinamerikansk skönlitteratur klassificeras som en perifer del av det svenska litterära systemet. Enligt Lindqvist (2002) kan man därför anta att

översättningarna blir mer målspråksorienterade för denna typ av litteratur. Att föreliggande studie har nått ett liknande resultat som Enkvists studie (1991), som också analyserat översättning från latinamerikansk skönlitteratur stödjer tolkningen att detta är något som skiljer översättning från Latinamerika från översättning från andra språk. Jämförelser med översättning från engelska och italienska har visat att översättningar från de språken är mer källspråksorienterade.

Den fjärde frågeställningen (se kapitel 3) handlar om Mexikos närhet till USA och om detta påverkat resultatet. Som tidigare nämnts använder de engelska måltexterna inte en större källspråksorientering för den mexikanska källtexten än för genomsnittet i övriga. Eventuella skillnader i strategival på grund av närheten till Mexiko kan ha utjämnats genom att normerna utifrån ett tidsperspektiv verkar ha gått mot en källspråksorientering. Den mexikanska romanen är en av de tidigast utgivna och detta kan ha gjort att utvecklingen mot målspråksorientering jämnat ut det faktum att USA och Mexiko ligger nära varandra geografiskt.

Skillnaderna mellan tidiga och sena romaner har redan berörts ovan. Svaret på fråga 5 i kapitel 3 är att de sena översättningarna har en större källspråksorientering.

Naturligtvis är det så att många faktorer spelar in i en analys med många led som den föreliggande har. Romanernas handling avgör vilken typ av UKR som finns i texterna och detta spelar i sin tur in på vilka strategier som väljs. Skillnader som upptäckts med Pedersens resultat (2007a) kan bero på det faktum att hans källtexter är engelska och att undertextningen erbjuder mindre plats för mycket text, vilket missgynnar vissa strategier. I fråga om jämförelser med andra studier som inte använt samma modell kan en starkare målspråksorientering i den här studien bero på tveksamheter vad det gäller klassificeringen av vissa strategier som käll-, eller målspråksorienterade. Många fall av *generalisering-parafra*s och alla kombinationer av strategier är svåra att fastställa som rent käll-, eller målspråksorienterade (se 5.3.2). Kombinationerna innebär ofta en blandning av en målspråksorienterad och en källspråksorienterad strategi och kan därför inte klassificeras som någotdera. För att få ett mer exakt utfall av käll-, eller målspråksorientering hade det varit bättre att bedöma återgivningarna fall för fall och inte anta att alla fall av återgivning genom en viss strategi automatisk är orienterad åt ena eller andra hållet. Detta tillvägagångssätt innebär desvärre mycket arbete och svårigheter i utförande och bedömning, varför det är mer önskvärt i en kvantitativ studie som denna att följa en modell. Bedömningsmomenten ger utrymme för viss tolkning och personlig påverkan som man heller inte kan bortse från kan ha påverkat resultatet. Man bör också vara medveten om svagheter som kan uppstå i ett resultat när studien bygger på en kategorisk klassificering av strategier på det här sättet. Verkligheten är alltför ofta mer komplex än våra modeller och kategoriseringar av den kan påvisa. Slutligen är det möjligt att valet att studera UKR kan ha påverkat utslaget. Man kan inte utesluta att en kontextstudie där texterna i sin helhet studeras kan visa ett annat resultat än den föreliggande, som endast studerat kulturella referenser.

7 Sammanfattning och slutsatser

Sammanfattningsvis kan det konstateras att i studier av översättning från latinamerikansk skönlitteratur uppvisar svenska översättare en mer målspråksorienterad hållning än vad som visats i studier av engelska (Pedersen, 2007a, 2007b) eller italienska (Kahan 2009) källtexter. Detta kan utifrån polysystemteorin tolkas som att latinamerikansk skönlitteratur inte utgör en del av den

litterära kanon som anses vara högprestigelitteratur inom det svenska litterära systemet. Istället verkar latinamerikansk litteratur ha en perifer roll i systemet och behandlas därefter i fråga om översättning, både när det gäller kvantitet (hur mycket som översätts) och när det gäller kvalitet (hur det översätts). Vidare kan det vara så att översättningar till engelska, som vanligtvis anses vara målspråksorienterade, i fråga om litteratur från Latinamerika intar en lite mer källspråksorienterad hållning. Detta har utvecklats i källspråksorienterad riktning under de senaste tjugo åren och kan ha att göra med den geografiska närheten till Latinamerika och den stora mängd spansktalande som växer i USA. Det krävs dock fler studier inom ämnet för att med säkerhet kunna dra större slutsatser. Både Enqvists studie (från 1991) och föreliggande studie undersöker endast kulturspecifika begrepp och ett fåtal romaner och kan inte anses ge en heltäckande bild av målspråksorientering i all översatt skönlitteratur från Latinamerika.

Det vore intressant att göra en liknande studie med jämförelser av svenska och amerikanska engelska måltexter från någon annan källkultur som till exempel den europeiskt spanska. Detta skulle visa om den svenska målspråksorienteringen har med relationen till källkulturen att göra eller om svenska måltexter generellt är mer målspråksorienterade än engelska. En studie med jämförelser i översättning från ett annat källspråk hade också varit intressant. Det är möjligt att en studie av något annat än UKR, som är en begränsad del av källtexterna skulle visa på andra resultat. Även detta skulle kunna vara ett område att vidare studera för jämförelser.

Litteraturförteckning

Material

Allende, I. (1984). *Andarnas hus* (L. Melin övers.). Stockholm: Norstedts.

Allende, I. (1982). *La Casa de los Espiritus*. Barcelona: Random House.

Allende, I. (1985). *The House of the Spirits* (M. Bogin, Trans.). New York: Alfred A. Knopf.

Allende, I. (2004). *Landet i mitt hjärta* (L. Melin övers.). Stockholm: Norstedts.

Allende, I. (2003). *Mi país inventado*. Barcelona: Random House Mondadori.

Allende, I. (2003). *My invented country* (M. Sayers Peden, Trans.). London: Flamingo.

Esquivel, L. (1989). *Como agua para chocolate*. Barcelona: Grijalbo Mondadori.

Esquivel, L. (1992). *Kärlek het som chili* (I. Fahlander övers.). Natur och Kultur.

Esquivel, L. (1992). *Like Water for Chocolate* (C. Christensen and T. Christensen, Trans.). New York: Bantam.

Osorio, E. (2001). *A veinte años, Luz* (3 uppl.). Barcelona: Alba Editorial.

Osorio, E. (2001). *Mitt namn är Luz* (M. Kössler övers.). Stockholm: Bonniers.

Osorio, E. (2003). *My name is Light* (C. Jagoe, Trans.). London: Bloomsbury.

Litteratur

Allusion. (n.d.). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad september 3, 2011 från <http://www.ne.se/lang/allusion>.

Anderman, G. (Red.). (2007). *Voices in Translation. Bridging Cultural Divides*. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters.

Bassnett, S. (2008). Foreword. I: Gentzler, E. (2008). *Translation and identity in the Americas. New Directions in Translation theory*. Oxon/New York: Routledge.

Bassnett, S. (1990a). Introduction: Looking for the roots of wings. I: Bassnett, S. (Ed.). (1990). *Knives and Angels*. London/New Jersey: Zed Books Ltd.

Bassnett, S. (Red.). (1990b). *Knives and Angels*. London/New Jersey: Zed Books Ltd.

Bolander, A. (2006). Kontextens betydelse inom översättningsvetenskapen. I: Englund Dimitrova, B. och Landqvist, H. (Red.). (2006). *Svenska som källspråk och målspråk. Aspekter på översättningsvetenskap*. (Översättningsstudier vid Göteborgs Universitet, vol 9) Göteborg: Reprocentralen, Humanisten.

Bäckstedt, E. (2003). *Konsten att översätta Harlequin*. Publicerad på Svenska Dagbladets hemsida den 21 september 2003. Hämtad från http://www.svd.se/kultur/konsten-att-oversatta-harlequin_110103.svd Hämtad 2011-09-17.

Jago, C. Personlig kommunikation, 9 juni 2011.

Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translatio Theory*. Amsterdam /Philadelphia: John Benjamins.

Columbia University Record, 21 (11). (1995, december 1). Magda Bogin wins 1995 Ribalow Prize. Hämtat september 11, 2011 från http://www.columbia.edu/cu/record/archives/vol21/vol21_iss11/record2111.26.html.

Dagens Nyheter. (2011, juni 28). Isabell Allende får stort litteraturpris. Hämtad september 11, 2011, från <http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/isabel-allende-far-stort-litteraturpris> Hämtad 2011-09-11.

Davidsson, J. (2010). *I Stieg Larssons fotspår*. (Magisteruppsats i översättningsvetenskap TÖI, Stockholms universitet) Hämtad september 1, 2011 från <http://www.tolk.su.se/pub/jsp/polopoly.jsp?d=13120&a=81756>.

Elam, I. (2011, juli 4). Isabel Allende: "Zarités frihet". *Dagens Nyheter*. Hämtad september 11, 2011, från <http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/isabel-allende-zarites-frihet>.

Englund Dimitrova, B. och Landqvist, H. (Red.). (2006). *Svenska som källspråk och målspråk. Aspekter på översättningsvetenskap*. (Översättningsstudier vid Göteborgs Universitet, vol 9) Göteborg: Reprocentralen, Humanisten.

Enkvist, I. (1991). *Om litterär översättning från spanska*. Göteborg: Almqvist och Wiksell.

Even-Zohar, I. (1990). Polysystem Studies. I: *Poetics Today*. 11 (1). The Porter Institute for Poetics and Semiotics. Hämtat från <http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/books/ez-pss1990.pdf>.

Even-Zohar, I. (1978). The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem. I: Venuti, L. red. (2000) *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge, ss. 192-197.

Gentzler, E. (2008). *Translation and identity in the Americas. New Directions in Translation theory*. Oxon/New York: Routledge.

Holmes, J. S. (1972). The Name and Nature of Translation Studiess. I: Venuti, L. red. (2000) *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge, ss. 172-185.

Ingo, R. (2007). *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

Isabelallende.com. (2011) *bibliografía*. Hämtad september 2, 2011 från <http://isabelallende.com/>.

Isabel Allende. (n.d.). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad september 11, 2011 från <http://www.ne.se/lang/isabel-allende>.

Isabel Allende. (n.d.). I *Norstedts*. Hämtad april 21, 2011 från <http://www.norstedts.se/forfattare/Alfabetiskt/A/Isabel-Allende/>.

- Johansson, K. (1990). *Latinamerikansk prosa*. Lund: Bibliotekstjänst.
- Kahan, L. (2009). *Italiensk kultur i svensk översättning. En undersökning av vilka strategier skönlitterära översättningar tillämpas för att översätta kulturspecifika begrepp*. (Magisteruppsats i översättningsvetenskap TÖI, Stockholms universitet). Hämtad september 1, 2011 från http://www.tolk.su.se/content/1/c6/06/52/52/louise_kahan2009.pdf.
- Kungliga biblioteket (innehållsansvarig Sara Bengtzon). (2009). *Uppåt för svensk skönlitteratur*. Tillgängligt från <http://www.kb.se/aktuellt/nyheter/2009/30241/> Hämtat 2011-03-04.
- Kössler, M. Personlig kommunikation, 14 juni 2011.
- Laura Esquivel, biography. (2011). I Biography.com. Hämtad september 14, 2011 från www.biography.com/articles/Laura-Esquivel-185854.
- Leppihalme, R. (1994) *Culture Bumps. On the Translation of Allusions*. (Avhandling engelska institutionen) Helsingfors: Helsinki University Press.
- Lindqvist, Y. (2002). *Översättning som social praktik. Toni Morrison och Harlequinserien Passion på svenska*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Magisk realism. (n.d.). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad September 11, 2011 från <http://www.ne.se/lang/magisk-realism>.
- Munday, J. (2007a). Introduction. I: Munday, J. (Red.). (2007). *Translation as Intervention*. London/New York: Continuum.
- Munday, J. (Red.). (2007b). *Translation as Intervention*. London/New York: Continuum.
- Munday, J. (2008a). *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London/New York: Routledge.
- Munday, J. (2008b). *Style and Ideology in Translation. Latin American Writing in English*. New York: Routledge.
- Newmark, P. (2003). *A Textbook of Translation* (2 uppl.). London: Longman.
- Ordonez, M. (1990). One hundred years of unread writing: Soledad Acosta, Elisa Mujica and Marcel Moreno. I: Bassnett, S. (Red.). (1990). *Knives and Angels*. London/New Jersey: Zed Books Ltd.
- Pedersen, J. (2007a). *Scandinavian subtitles : a comparative study of subtitling norms in Sweden and Denmark with a focus on extralinguistic cultural references*. PhD thesis Stockholm: English Department, Stockholm University.
- Pedersen, J. (2007b). How is Culture Rendered in Subtitles? I: Nauert, S (Red.). *Challenges of Multidimensional Translation. Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation Saarbrücken 2-6May 2005*. Hämtat från http://www.euroconferences.info/proceedings/2005_Proceedings/2005_proceedings.html.
- Rightreading.com (n.d.) Thomas Christensen. Hämtat september 17, 2011 från <http://www.rightreading.com/bio.htm>.
- Spanglish (n.d.) i *Merriam-Webster*. Hämtat september 3, 2011 från <http://www.merriam-webster.com/>.
- Spanska. (n.d.). I *Nationalencyklopedin*. Hämtad juli 28, 2011 från <http://www.ne.se/lang/spanska>.

- Steinholtz, M. (2007). *Källspråksorienterade eller målspråksorienterade undertexter?* (Magisteruppsats i översättningsvetenskap. TÖI, Stockholms universitet.) Hämtad juni 10, 2011 från http://www.tolk.su.se/content/1/c6/06/51/94/mia_steinholtz.pdf.
- Stenvång, E. (2003). *Latinamerikansk och karibisk litteratur på svenska*. Stockholm: Tranan och UBV/Latinamerika.
- Toury, G. (1978). The Nature and Role of Norms in Translation. I: Venuti, L. (Red.). (2000) *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge, ss. 198-211.
- Venuti, L. (2008) (2 uppl.). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London/New York: Routledge.
- Venuti, L. (Red.). (2000a) *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- Venuti, L. (2000b). Translation, Community, Utopia. I: Venuti, L. (Red.). (2000) *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- Vinay, J-P och Darbelnet, J. (1958). A Methodology for Translation. I: Venuti, L. (Red.). (2000). *The Translation Studies Reader*. London/New York: Routledge, ss. 84-93.

